

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

**Fyzické aktivity v antickém Řecku
s ohledem na Sókrata, Platóna a
Aristotela**

Vedoucí práce: Mgr. Bc. Vojtěch Svoboda

Autor práce: Lukáš Mareš

Studijní obor: Filosofie a religionistika

Ročník: III.

2016

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

Podpis studenta:

Děkuji vedoucímu mojí bakalářské práce Mgr. Bc. Vojtěchu Svobodovi za cenné rady, připomínky, ochotu a trpělivost při metodickém vedení práce. Rovněž chci poděkovat Dr. Alunu Hardmanovi z Cardiff School of Sport, Cardiff Metropolitan University, za vedení mého výzkumu během šestitýdenní praktické stáže v Cardiffu mezi 12. říjnem 2015 a 20. listopadem 2015, během níž jsem napsal některé části této práce.

Obsah

Úvod.....	2
1. Fyzické aktivity v antickém Řecku	3
1.1. Olympijské hry	11
1.2. Gymnasion.....	13
2. Sókratés	17
2.1. Fyzická aktivita v kontextu metody dialogu	19
3. Platón.....	21
3.1. Dualismus vs. holismus	22
3.2. Výchova a vzdělávání	24
3.3. Fyzická aktivita v dialogu <i>Ústava</i>.....	27
4. Aristotelés.....	31
4.1. Význam tělesného cvičení dle Aristotela	32
Závěr.....	37
Seznam použitých zdrojů.....	39
Seznam příloh	41
Abstrakt.....	48
Abstract.....	49

Úvod

Tématem této bakalářské práce jsou fyzické aktivity v antickém Řecku. Pozornost je věnována především 5. a 4. století př. n. l., tedy době, ve kterém působili mimo jiné tři významní řečtí filosofové – Sókratés, Platón a Aristotelés. Základním cílem práce je popsat, jakou podobu a společenský význam fyzické aktivity v antickém Řecku měly. Současně je analyzován jejich přesah do dalších oblastí života tehdejšího člověka, především do sféry náboženství, filosofie a výchovy. Práce se dále pokouší představit základní přístupy k tělesným aktivitám, které se v prostředí antického Řecka objevují, a nastínit jejich inspirační potenciál pro člověka dnešní doby.

Práce hojně užívá deskriptivní a komparativní metodu. Za účelem hlubšího rozpracování zkoumané problematiky je použita také metoda analýzy. Samotný text je s ohledem na časovou posloupnost jednotlivých témat rozdělen do čtyř hlavních částí. Úvodní část se věnuje výkladu fyzických aktivit v antickém Řecku, jejich rozmanitým podobám a postupnému vývoji. Zvláštní pozornost je věnována olympijským hrám a gymnasiím. Druhá část práce je zasvěcena filosofu Sókratovi. Fyzická aktivita je popisována v kontextu jeho filosofické metody dialogu. Třetí část práce, kterou lze označit za stěžejní, je zaměřena na filosofa Platóna. V ní je fyzické cvičení představeno zejména jako významný edukační prvek, který se podílí na formování člověka po tělesné i duševní stránce. Ve čtvrté části je pozornost věnována Aristotelovi, u něhož hrály fyzické aktivity, obdobně jako u Platóna, podstatnou roli především při výchově a vzdělávání mladých lidí.

Práce vychází z české a anglické odborné literatury. Citace z anglických originálů jsou ponechány v původním jazyce. U některých termínů je uvedena česká transkripce řeckých slov. Mezi základní publikace, z nichž práce vychází, patří kniha Věry Olivové *Sport a hry ve starověkém světě* a kniha od Heather L. Reidové *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*. Hojně užívána jsou do češtiny přeložená díla klasických řeckých autorů. Práce čerpá také z internetových zdrojů, především z odborných článků.

1. Fyzické aktivity v antickém Řecku

Sport

Pohybové aktivity, které jsou dnes označovány jako sport, se objevují již u nejstarších civilizací.¹ Samotný termín *sport* byl však dle R. A. Mechikoffa poprvé užit v Anglii okolo roku 1440 n. l.² Základem tohoto termínu je latinské sloveso *de-portare*, které bylo přejato do románských jazyků. Před polovinou 12. století je literárně doloženo ve španělštině ve tvaru *deportarse*, ve francouzštině jako *déporter* či *se déporter*. Ve 14. století se objevuje v anglo-francouzštině ve tvaru *disport*. Všechny tyto výrazy v překladu znamenají *od-nášet* (ve smyslu od každodenních starostí), tedy *bavit se*. Od slovesa bylo odvozeno i podstatné jméno. Ve francouzštině *déport* či *desport*, v anglo-francouzštině *disport*, k němuž přibližně ve čtyřicátých letech 15. století přibyla i zkrácená forma *sport*. Původně šlo o označení příjemně stráveného volného času, kdy byl člověk rozptýlen od vážných povinností a oddával se nejrůznějším zábavám či hrám.³

Sportovní aktivitu je možné dělit do několika kategorií.⁴ V závislosti na konkrétní kategorii se smysl a cíl sportu mnohdy liší. Z tohoto důvodu je obtížné podat obecnou definici sportu jako takového.⁵ Z filosofického hlediska je sport možné chápat jako specifický dialog člověka se sebou samým, s okolní přírodou či s ostatními sportovci, který je skrze pohybovou aktivitu veden v rovině, jež často přesahuje běžné bytí člověka. Tento dialog má soupeřivý nádech, přičemž výzva jednotlivých překážek je dovršena při vítězství.⁶

Sportovní aktivity procházejí v průběhu času postupným vývojem. Mezi nejstarší sporty lze zařadit lov, jízdu na koni, nejrůznější hry se zvířaty, akrobatické výkony, zápasy či závody.⁷

---

¹ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*. (zejména pak úvodní část knihy – *Nejstarší civilizace*).

² Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport and Physical Education: From Ancient Civilizations to the Modern World*; s. 4. Pro srovnání je možné uvést, že dle M. Choutky a J. Dovalila se termín sport poprvé začíná objevovat na počátku 14. století ve smyslu činnosti, jejímž účelem je aktivní a pasivní zábava, odpočinek, rozptýlení a uvolnění ve volném čase. (Srov. DOVALIL, Josef a kol. *Olympismus*; s. 11.) Dle J. Piska se termín sport ve smyslu speciálních fyzických aktivit objevil ve Velké Británii až okolo 19. století n. l. V současnosti je dle něho tento termín hojně rozšířen a označuje rozličné fyzické aktivity, které v období antiky nesly odlišná jména, než jaká jsou jim připisována dnes. (Srov. PISK, Jernej. *What Is Good Sport: Plato's View*; s. 67.)

³ Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport ...*; s. 4.; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 8.

⁴ Např. sport individuální, kolektivní, amatérský, výkonnostní, vrcholový, profesionální, divácký apod. (Srov. DOVALIL, Josef a kol. *Olympismus*; s. 9-18.)

⁵ K pochopení sportu je třeba ho vidět ve vztahu ke hře (*play*) a k utkání (*game*). Všechny sporty jsou obecně považovány za hry, avšak ne všechny hry jsou považovány za sporty. Utkání je pak určitá organizovaná forma hry, kdy se jednotlivé prvky dané aktivity ukazují v jasnějším světle (Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 5-6.)

⁶ Srov. SVOBODA, Vojtěch. *Filosofie a teologie sportu se zřetelem k americkému fotbalu*; s. 6-7.

⁷ Srov. DOVALIL, Josef a kol. *Olympismus*; s. 11.; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 8.

Všechny tyto aktivity byly velmi významnou součástí každé kultury, ve které se objevily, což je možné vypořádat například v umění či literatuře. Ve svých nejrozmanitějších podobách jsou různé formy fyzických klání stabilním fenoménem v lidských dějinách. Důvodem je skutečnost, že jsou bezprostředně spjaty s biologicky danou a tím i konstantní základnou lidské fyzické i psychické existence. Různé formy těchto aktivit se spojily se speciálními utilitárními činnostmi člověka, rozvíjely se zejména ve volném čase a byly ovlivňovány charakterem i strukturou konkrétních společenských celků.⁸ Jak uvádějí M. Choutka a J. Dovalil, „*pojetí a formy sportu se vyvíjely postupně v průběhu historie a odrážely charakter jednotlivých etap ekonomického a kulturního vývoje společnosti*“⁹.

V otázce samotného původu sportu existuje několik teorií. Sport mohl vzniknout z rituálních obřadů (tj. jeho základ je náboženský), z vojenského tréninku (tj. jeho základ je militantní), sport se mohl zrodit ze hry jako takové, která je dle J. Huizingy dokonce starší než kultura.¹⁰ V. Olivová upozorňuje, že řada moderních sportovních disciplín patrně také vznikla z nejrůznějších zábav a her, které se objevovaly u starších kultur a civilizací: „...*do moderního sportu je vedle soudobé reality – která mu vtiskuje základní podobu – zašifrováno a zakódováno dědictví nejrůznějších kultur i dávné minulosti lidstva*“¹¹. Pomocí studia historie je tedy možné usuzovat nejen genezi moderního sportu, ale i pochopit, jaký význam a podobu měl sport v průběhu času v jednotlivých kulturách.

Hermeneutický přístup ke sportu

Dle profesorky A. Hogenové byl v průběhu času původní smysl fenoménu sport překryt jinými významy. Ve své studii *Příspěvek k hermeneutice sportu*¹² se proto pokouší odhalit „nánosy“ vedlejších významů a přiblížit se k původnímu smyslu sportu a tělesné kultury vůbec. Sport chápe jako specifický dialog mezi tělem sportovce a „tělem Země – Gai“: „*Země se svými čtyřmi živly vyzývá k překonání, vyzývá k dialogu a tímto způsobem klade otázky, provokuje.*“¹³ Dané otázky otvírají přesaznost celku bytí, a proto je sport posvátnou záležitostí. Neznamená tedy pouze zábavu, ale jde především o vážný rozhovor.¹⁴ Sportovec vstupuje dle Hogenové do dialogu se Zemí ve všech čtyřech živlech: „...*překonává vzdálenost Země během, překonává*

⁸ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 9.

⁹ Viz DOVALIL, Josef a kol. *Olympismus*; s. 11.

¹⁰ Srov. HUIZINGA, Johan. *Homo ludens*; s. 9, 177-178. Dle tohoto autora je hra určitým fenoménem, který je společný lidem i zvířatům, tj. není podstatný rozdíl mezi hrou zvířat a hrou lidí.

¹¹ Viz OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 8-9.

¹² In: HOGENOVÁ, Anna. *Hermeneutika sportu*; s. 24-28 (celý odkaz se pak nachází v seznamu použitých zdrojů).

¹³ Viz Tamtéž; s. 24.

¹⁴ Srov. Tam.; s. 24.

živel vzduchu ve skocích, hodech a vrzích, překonává vodní živel plaváním, překonává oheň sportovní vášně v zápolení agonistickém, ve hrách apod.“¹⁵

Během sportovní aktivity dochází dle Hogenové ke katarzi těla a duše ve smyslu vyprázdnění z tvaru (*kenosis*). Toto vyprázdnění je spojeno s vypětím, vysílením, vydáním se z posledních sil, kdy se sportovec zbavuje pozemského obsahu a dotýká se tak počátku. Původní počátek se nachází v matérii - v matce Zemi, oživení přichází z nebes. Obojí pak tvoří posvátnou svatbu (*Hieros Gamos*). Vyprázdněním se z tvaru (*kenosis*) získává sportovec možnost naplnit se tvarem novým - posvátným (*pleróma*). Během sportovního výkonu tak pročišťuje vlastní tělesnost a napíná se k nejvyšší dokonalosti. Tou je čistá tělesnost, která je aproximací k počátku, z něhož se vše, co má tvar, rodí. Sport je tak oslavou počátku, oslavou plodnosti.¹⁶

Výsledkem dialogu sportovce a Země (*Gai*) je *šechína-šekína*, tj. setkání se s božským oduševněním ve stvořených tvarech pozemskosti. Skrze vítězství se sportovec dotýká nejvyšší božské dokonalosti. Dostává se tak do blízkosti toho nejčistšího, nejdokonalejšího, protože byl díky sportovnímu výkonu očištěn od všech pozemských nečistot.¹⁷ Dle A. Hogenové tak sport svým původním smyslem míří k transcendentnu: „...přináší vytržení z každodennosti směrem k posvátné přesažnosti“¹⁸.

Antické Řecko

Antické Řecko, které je ústřední oblastí zájmu této práce, lze označit za značně vyspělou civilizaci. Jedním z rozvinutých odvětví byly v antickém Řecku i fyzické aktivity. Staří Řekové jim bezesporu holdovali. Důkazem jsou četné podoby těchto aktivit, které se proměňovaly v závislosti na konkrétním období. Dle J. Huizingy, „Řekové měli ve zvyku soutěžit ve všem, v čem bylo možné se utkat“¹⁹. Fyzické aktivity pro ně představovaly především možnost vstupu do posvátného, sakrálního času.²⁰ Byly také příležitostí k poměřování sil a schopností mezi sebou.

Informace o fyzických aktivitách v antickém Řecku je možné nalézt v 8. století př. n. l. u básníka Homéra. Jeho dvě rozsáhlé básně, *Ílias* a *Odyssea*, jsou spjaty s válečným tažením

¹⁵ Srov. Tam.; s. 25.

¹⁶ Srov. Tam.; s. 24-27.; SVOBODA, Vojtěch. *Filosofie a teologie sportu se zřetelem k americkému fotbalu*; s. 6-9.

¹⁷ Srov. HOGENOVÁ, Anna. *Hermeneutika sportu*; s. 26.

¹⁸ Viz Tam.; s. 28.

¹⁹ Viz HUIZINGA, Johan. *Homo ludens*; s. 72.

²⁰ V této souvislosti je třeba uvést, že fyzické aktivity byly v antickém Řecku neodmyslitelně spojeny s náboženskými rituály (náboženským kultem) a konaly se téměř výhradně v této souvislosti. Nejinak tomu bylo u celé řady předkřesťanských kultur. (Srov. JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*; s. 273.)

mykénských Řeků proti maloasijské Tróji. V *Íliadě* Homér v živé reportáži zabírající téměř 700 veršů podrobně vylíčil sportovní závody, které byly uspořádány v rámci tryzny nad zemřelým hrdinou Patroklem. Konání těchto závodů na počest zemřelého (*Áthla epi Patrokló*) vyhlásil Patroklův nejbližší druh Achilles, nejvýznamnější hrdina Řeků, který byl zároveň pořadatelem a rozhodčím.²¹

Kromě populárního závodu vozů s koňským dvojsprežím patřily mezi další disciplíny pěstní boj (box), zápas, běh, zápas kopím, hod diskem, střelba lukem a hod kopím. Při některých závodech byly použity zbraně a bojová technika, v jiných dokonce speciální náradí či výbava. Lze objevit zmínky o existenci určitých pravidel, týkajících se například i fair play.²² Pro jednotlivé účastníky soutěží byly připraveny hodnotné ceny často tvořené válečnou kořistí, které představovaly značnou motivaci pro co nejlepší umístění. Závody se konaly v sociálně uzavřeném kruhu a aktivně se jich účastnili pouze králové a královští synové. Jejich součástí byli také přihlížejíci, tedy diváci. Panovala domněnka, že do těchto závodů mohli aktivně zasahovat i bohové, kteří údajně měli mezi aktéry své oblíbence.²³ V Homérových básních je možné nalézt celou řadu atletických prvků, které sehrály významnou úlohu v pozdějším vývoji tělesné kultury antického Řecka.²⁴

Agón, areté, kalokagathia

V antickém Řecku se v souvislosti s fyzickou aktivitou objevuje četné množství termínů. Mezi ty nejvýznamnější patří bezesporu *agón*, *areté* a *kalokagathia*. První z uvedených termínů, *agón*, je ve *Slovníku antické kultury* definován jako závod, zápas či soutěž.²⁵ U básníka Homéra je slovem *agón* označeno místo, kde se konaly závody na Patroklův počest. Postupem času se tento výraz stal obecným označením nejen pro atletické závodění, ale pro závodění vůbec, např. v hudbě, recitaci, řečnictví apod.²⁶ Pro Řeky byl běžný v nejrůznějších životních oborech. Účastník závodu byl označován výrazem *agónisté*. Úředníci, kteří závody pořádali, řídili jejich průběh, starali se o finanční stránku, zastávali funkci rozhodčích a rozdílili ceny,

---

²¹ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 83.

²² Srov. HOMÉR. *Ílias*; zpěv dvacátý třetí – konkrétně s. 429-449.

²³ To je možné vypořádat mimo jiné ve slovech Aiáse, který při závodu v běhu sklouzl a upadl do kravského trusu: „*Běda, mně podtrhla nohy ctná Pallas (Athéna, pozn. autora), jež Odysseovi dávno už staví se po bok a pomáhá jemu jak matka.*“ Pro doplnění výkladu je možné uvést, že závodu v běhu se kromě Aiáse zúčastnil právě vítězný Odysseus a také Antilochos, který skončil poslední. (Viz Tamtéž; s. 445-446.)

²⁴ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 83-93.

²⁵ Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 18.

²⁶ Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 59.; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 89. Závody v hudbě a recitaci tvořily *músický agón*, jednoduché atletické disciplíny byly nazývány *gymnický agón* (*gymnos* – nahý), závody vozů a koní se označovaly jako *hippický agón* (*hippos* – kůň). (Srov. Tamtéž; s. 111.)

byli označováni výrazem *agónothetai*. Od termínu *agón* byl odvozen také termín *agónistiké* (závodění, závodivost), který byl znakem národní řecké povahy.²⁷ Dle J. Piska původní význam termínu *agón* spočíval v tvořivosti, v odkrývání podstaty, v dosahování vítězství a cti: „*The meaning of original agon was in creativeness; in uncovering the truth (alethéia); in earning victory and honor.*“²⁸

Druhý z uvedených termínů, *areté*, znamená dle *Slovníku antické kultury* řecky „ctnost“ a všechny dokonalosti.²⁹ V 8. a 7. století př. n. l. se tímto termínem označovaly vlastnosti, které odlišovaly aristokraty od ostatních. U Homéra je tento termín používán v souvislosti s fyzickou zdatností válečníků, avšak u jednotlivých hrdinů jsou současně vyzdvihovány i duševní vlastnosti, jako chytrost u Odyssea či moudrost u Nestora.³⁰ S postupem času se *areté* objevuje především ve významu duševních vlastností a kvalit. K nim patřily např. kultivované formy společenského chování, jako umění bavit, recitovat, zpívat, tančit či hrát na hudební nástroje. Do této skupiny lze zařadit také morální vlastnosti jako spravedlnost, velkorysost, ušlechtilost či vzdělanost. Ve 4. století př. n. l. byl výraz *areté* spojován se vzdělaností, později s věděním.³¹

Uvést přesnou definici *areté* je problematické. Dle A. Hogenové totiž *areté* není „clare et distincte“, jasné a ohraničené.³² *Areté* určitým způsobem „jest“, avšak nelze ho měřit, vážit, ani popisovat sebevědecktějšími metodami. Je určitým obtížně uchopitelným horizontem překračujícím běžné lidské bytí. Pro každého je *areté* něčím jiným, protože u každého je jeho účel (*telos*) odlišný. Termínem *areté* se nazývá přivedení sebe sama do plné dokonalosti, do plnosti podstaty.³³ Jedná se o základní ideu řeckých atletů, neméně podstatné místo zaujímal i v oblasti filosofie.

V antickém Řecku se ideál *areté* ovšem netýkal pouze atletů či filosofů, nýbrž i básníků, prostých občanů či veřejných sluhů.³⁴ Otázka, zda byl dostupný pro všechny Řeky, je předmětem diskuzí. Dle H. L. Reidové byla *areté* dosažitelná pro muže i pro ženy, přičemž toto přesvědčení se objevuje u filosofa Platóna.³⁵ Naproti tomu dle R. A. Mechikoffa byla *areté*

---

²⁷ Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 18.

²⁸ Viz PISK, Jernej. *What Is Good Sport: Plato's View*; s. 68.

²⁹ Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 63.

³⁰ Srov. JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*; s. 214.; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 96.

³¹ Srov. JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*; s. 214.; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 97, 137.

³² Srov. HOGENOVÁ, Anna. *Areté: základ olympijské filozofie*; s. 6.

³³ Srov. Tamtéž; s. 6, 9, 14.

³⁴ Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 58.

³⁵ REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*; s. 13.

čistě mužským ideálem, přičemž výjimku mohly tvořit ženy ve Spartě, což je ovšem pouhou spekulací.³⁶

Třetí z uvedených termínů, *kalokagathia*, je poprvé doložen u básničky Sapphó. Tento termín pochází ze starořeckého *kalos* (krásný), *kai* (spojka a) a *agathos* (dobrý, ušlechtilý, vzdělaný). Vznik a postupné formování obsahu *kalokagathie* spadá do 7. a 6. století př. n. l.³⁷ Dle *Slovníku antické kultury* termín *kalokagathia* značí tělesnou krásu spojenou s duševní ušlechtilostí v harmonické jednotě.³⁸ Původně se jednalo o aristokratický ideál, který žádal vyvážený poměr mezi fyzickou a duševní kultivací. Harmonické sladění těla a duše bylo chápáno jako nezbytný předpoklad pro rozvoj lidské individuality.³⁹

Výklad termínu *kalokagathia* se v odborné literatuře liší. Systematický přehled různých pojetí *kalokagathie* podává studie I. Martínkové.⁴⁰ Dle této autorky může být ideál *kalokagathia* pojímán jako historická skutečnost, jako výchovný ideál, jako ideál harmonie těla a duše či jako ideál krásného a dobrého člověka. Je možné ho pojmout i z hlediska ontologie, kdy se jedná o jednotu krásy a dobra. Všechna tato pojetí jsou pak do značné míry propojena. *Kalokagathii* je v antickém Řecku třeba chápat jako určitou výzvu, která je bezprostředně spjata s existencí člověka.⁴¹

Fyzické aktivity v řecké společnosti - Sparta a Athény

Se vznikem městských států (*polis*) v raně archaickém období (8. a 7. století př. n. l.) byla fyzická kultura antického Řecka výsadou aristokracie, která mohla trávit čas jinak než pouze za účelem obživy. Aristokrat byl označován výrazem *agathos*, což představovalo vycvičeného statečného muže připraveného k boji. V protikladu k *agathos* stál *kakos*, špatný, zbabělý, tedy obyčejný člověk bez výcviku.⁴² Mezi městské státy, ve kterých byl kladen důraz na tělesné cvičení, patří bezesporu Sparta a Athény. U obou z těchto městských států lze pozorovat odlišný přístup k fyzickým aktivitám.

³⁶ Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 59.

³⁷ Srov. JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*; s. 216.; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 98.

³⁸ Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 306.

³⁹ Srov. JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*; s. 216.; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 98.

⁴⁰ MARTÍNKOVÁ, Irena. *Jak rozumět kalokagathii?* (celý odkaz se pak nachází v seznamu použitých zdrojů).

⁴¹ Srov. Tamtéž; s. 93-102.

⁴² Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 95-96. Jako zajímavost je možné uvést, že aristokrat byl vedle výrazu *agathos* označován zesíleným výrazem jako statečný ze statečných – *agathos ex agathón* – či nejstatečnější – *aristos* (gramaticky superlativ od *agathos*). (Srov. Tamtéž; s. 96.)

Spartu lze označit za *polis* s výrazně militaristickým charakterem. Historikem Thúkýdidem či filosofem Platónem byla pokládána za kolébku tělesné výchovy v celém antickém Řecku.⁴³ Ve výchově mladých jedinců byla ovšem ve Spartě upřednostňována pouze jedna strana pomyslné mince. Náročný fyzický výcvik (*agógé*) se ve Spartě skládal z běhu, zápasu, hodu diskem a hodu oštěpem. Byl určen pro chlapce i dívky, přičemž prvně jmenované měl připravit do role budoucích válečníků⁴⁴, zatímco ve druhém případě bylo cílem vychovat zdatné matky nového pokolení.⁴⁵

Komplexní tvrdá fyzická příprava mladých a později i dospělých jedinců se ve vývoji Sparty projevila v několika směrech. Militaristický režim nesl své ovoce v podobě vzrůstající moci Sparty, která v 6. století př. n. l. získala kontrolu nad téměř celým Peloponésem. Vybíral si však také svoji daň. Přísná kázeň, potlačování soukromého vlastnictví a orientace pouze na boj omezovala svobodu jednotlivců, čímž bylo v podstatě znemožněno rozvíjení jejich tvůrčích sil.⁴⁶ Dle R. A. Mechikoffa Sparta díky svému militantnímu zaměření zanedbávala ostatní oblasti lidského života: „*Because the Spartans were obsessed with military supremacy, they contributed minimally to the arts, sciences, literature, and philosophy...*“⁴⁷. Také tělesná kultura měla ve Spartě militaristický charakter, což vedlo k odmítání atletického závodění. Jednostranný přístup se později projevila úpadkem řemesel, výtvarného umění a celé spartské kultury. Dlouhodobý vojenský výcvik narušoval přirozený rytmus lidského života, v důsledku častých válek začal navíc soustavně klesat počet Sparťanů. Spartská rodina a struktura společnosti byla rozrušena natolik, že kdysi silná a mocná Sparta začala své výsadní postavení pomalu, ale jistě ztrácet.⁴⁸

Koncem 7. a začátkem 6. století př. n. l. začínají do popředí řeckého vývoje výrazně vystupovat Athény. V souvislosti s tělesnými aktivitami je podstatný především vznik athénské demokracie, jenž se pojí s myslitelem, básníkem a politikem Solónem. Jeho reformy uvolnily cestu k všestrannému tvůrčímu rozvoji, který se projevila i v oblasti fyzické kultury. Mnoho prvků pak bylo převzato ze spartské tělesné výchovy. Fyzickému tréninku byli podrobováni především chlapci pocházející z majetných rodin. Konal se v *palaistrách*, soukromých školách

---

⁴³ Srov. Tam.; s. 102-103.

⁴⁴ V této souvislosti je třeba uvést, že spartské pojetí ideálu *areté*, které formuloval básník 7. století př. n. l. Tyrtaios, zdůrazňovalo jako nejdůležitější vlastnost muže jeho statečnost v boji. Tyrtaiovy básně vybízely také k pevnému sepětí jedince s rodnou obcí, pro níž stálo za to i obětovat život. (Srov. Tam.; s. 98.)

⁴⁵ Srov. Tam.; s. 98-99.

⁴⁶ Srov. Tam.; s. 102.

⁴⁷ Viz MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 64.

⁴⁸ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 102-104. Naprosté zanedbání duševního vývoje a orientace pouze na fyzickou stránku se navíc projevilo i na olympijských hrách, kde Sparťané od počátku 6. století př. n. l. mizí ze seznamu olympijských vítězů. (Srov. Tamtéž; s. 104.)

zřizovaných a vedených speciálními učiteli. Vedle palaister existovala tzv. *gymnasia*⁴⁹, kterým bude věnována samostatná podkapitola. Dívky byly v Athénách tohoto období z výcviku zcela vyloučeny.⁵⁰

Vývoj tělesné kultury v Athénách od poloviny 6. století př. n. l. je možné pozorovat především ve výtvarném umění. Mezi nejčastěji zobrazované aktivity patří zápas, k němuž se řadí klasický běh, běh ve zbroji, hod diskem, skok, box a *pankration* (speciální spojení zápasu a boxu). Vysoký počet výtvarného materiálu poukazuje na vzrůstající oblibu, které se tělesná kultura těšila.⁵¹ Fyzický výcvik byl v Athénách tohoto období součástí obecně pojaté výchovy mládeže, ve které byl mimořádný důraz kladen také na duševní vzdělávání. Dle R. A. Mechikoffa Athéňané usilovali o harmonii mezi duší a tělem, přičemž tělesné cvičení zaujalo ve výchovném procesu důležité postavení: „*The Athenians sought harmony of both mind and body, and consequently, physical education occupied a prominent place in the education program*“⁵². Takto komplexní forma výchovy měla připravovat jedince z nejbohatších vrstev na pozdější politickou dráhu. Stále více byl také oceňován význam volného času, jehož hlavní náplní byly právě fyzické aktivity.⁵³

Přibližně v polovině 5. století př. n. l. se Athény nacházejí v období největšího rozmachu. Pokračuje rozvoj tělesné kultury⁵⁴, především díky filosofům je nastolen i požadavek systematického duševního vzdělávání. Obojí se navíc vnitřní demokratizací Athén stává dostupným všem athénským občanům kromě otroků, ne tedy pouze těm nejbohatším.⁵⁵ Koncem 5. století dochází k rozvoji medicíny⁵⁶ a rozmachu filosofického myšlení. Fyzické aktivity slouží v Athénách především jako významný prvek v kontextu morální výchovy. Podílejí se na formování tělesných schopností a především morálních vlastností člověka.⁵⁷ Jsou vnímány nejen jako forma zábavy, ale také jako prostředek k dosažení vyšších cílů, a to nejen

---

⁴⁹ Jako zajímavost je možné zmínit, že výraz palaistra může znamenat také zápasnickou místnost, jež byla součástí gymnasií. (Srov. Tam.; s. 125.; REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 76.)

⁵⁰ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 104-106.

⁵¹ Srov. Tamtéž; s. 106.

⁵² Viz MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 65. Jako doplnění výkladu je možné uvést, že výchova v Athénách byla odpovědností rodiny, zatímco ve Spartě byla odpovědností státu. (Srov. Tamtéž; s. 66.)

⁵³ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 106, 109.

⁵⁴ V této souvislosti je třeba zmínit především panathénajské slavnosti, které se konaly v Athénách na počest ochránkyň města, bohyně Athény. Velmi podstatné je také zmínit sochařské umění, které se v daném období vyznačovalo důrazem na vypracovaná těla nahých atletů.

⁵⁵ Srov. Tamtéž; s. 123-133.

⁵⁶ Tento rozvoj byl zapříčiněn zejména lékařem Hippokratem, jehož metody (zejména důraz na správnou míru tělesného pohybu a na vyvážený příjem kvalitní potravy za účelem dosažení zdraví) byly podstatné i pro oblast tělesné kultury.

⁵⁷ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 135-136.

individuálních, nýbrž i kolektivních. Jak uvádí H. L. Reidová, jedním z nejcennějších dědictví antického Řecka je užívání tělesných cvičení ve výchově jakožto prostředku k budování morálního charakteru: „...one of our most cherished inheritances from ancient Greece is the use of athletic training in education as a means of building moral character”⁵⁸.

1.1. Olympijské hry

Olympijské hry patří společně s hrami isthmickými, pýthijskými a nemejskými do kategorie tzv. panhelénských her. Jednalo se o závodění při náboženských slavnostech pořádaných k počtě bohů.⁵⁹ Na rozdíl od jiných řeckých slavností přerostly panhelénské hry svůj původně lokální význam a získaly všerecký charakter.⁶⁰ Za nejstarší a nejprestižnější jsou považovány hry olympijské.⁶¹ Dle mýtů bylo závodění na těchto hrách založeno bohy či hroty, kteří v nich byli i prvními, privilegovanými aktéry. Významné postavení měl především bůh Zeus, který byl hojně uctíván v posvátném okrsku zvaném Olympia. První závody v Olympii v Élidě údajně uspořádal Diův bájný syn Héraklés, který prý sám odměřil trať pro závod v běhu.⁶² Olympijské hry byly původně určitou specifickou formou religiózního obřadu. Během fyzických aktivit docházelo k překračování hranic lidské existence, a to za účelem přiblížení se absolutnímu, božskému principu. Atlet se sebeobětováním veškerých svých sil snažil zejména zabezpečit si božskou přízeň.⁶³

První olympijské hry se konaly patrně roku 776 př. n. l. Toto datum ovšem slouží spíše jako orientační bod než jako přesný historický údaj.⁶⁴ Původní disciplínou byl běh (*dromos*) na délku jednoho *stadia* (600 stop, tj. 192,27 m).⁶⁵ V průběhu času atletické disciplíny pravidelně

---

⁵⁸ REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 5.

⁵⁹ Olympijské hry se konaly jednou za čtyři roky koncem léta v Olympii k počtě boha Dia. Isthmické hry konané jednou za dva roky na korintském Isthmu byly zprvu zasvěceny kultu královského synovce Melikerta, později vládci moří Poseidonovi. Pýthijské hry se konaly jednou za čtyři roky v Delfách k počtě boha Apollóna. Nemejské hry konané jednou za dva roky v Nemeji v Argolidě byly zasvěceny Diovi Nemejskému. (Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 292, 410, 432, 521.; DOVALIL, Josef a kol. *Olympismus*; s. 30.; MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 63.)

⁶⁰ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 111.

⁶¹ Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 63.; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 117.

⁶² Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 432.; DOVALIL, Josef a kol. *Olympismus*; s. 30.; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 112.

⁶³ Srov. JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*; s. 272-274.

⁶⁴ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 112. Pro porovnání je možné uvést, že dle *Slovníku antické kultury* olympijské hry roku 776 př. n. l. nevznikly. V tomto roce se však údajně poprvé začala zapisovat jména vítězů (olympioniků) a započalo vedení chronologických záznamů. (Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 432.)

⁶⁵ Dle historického popisu řeckého spisovatele Pausania pocházejícího z 2. století n. l. v něm zvítězil Élidan Koroibos. Ačkoli patrně neměl Olympii sochu, údajně byl pohřben na nejzazším pomezí Élidy. (Srov. PAUSANIÁS. *Cesta po Řecku I.*; s. 377.; PAUSANIÁS. *Cesta po Řecku II.*; s. 127.)

přibývaly. Na čtrnáctých olympijských hrách r. 724 se objevil *diaulos*, tedy běh na délku dvou *stadií* (tam a zpět). Během patnáctých her r. 720 byl zařazen *dolichos*, vytrvalostní běh na dlouhé tratě (v pravděpodobné délce sedmi, později dvanácti a dvaceti čtyř stadií). Od tohoto roku se také ujal zvyk, aby atleti závodili zcela nazi.⁶⁶ U osmnáctých her r. 708 se program rozšířil o *palé* (obdoba dnešního řeckořímského zápasu) a *pentáthlon* (pětiboj, jenž se skládal z běhu na jeden stadion, skoku do dálky⁶⁷, hodů diskem, hodů oštěpem a zápasu). Na 23. hrách r. 688 byl zaveden *pigmé* (box ve velmi tvrdém provedení). Během 25. her r. 680 mohli olympijští diváci kromě dosavadních atletických (gymnických) disciplín poprvé sledovat *tethrippon* (rychlostní závod na dvoukolých vozech s koňským spřežením). Na 33. hrách roku 648 se objevil *hipposkelétion* (závod jezdců na koních) a také *pankration* (spojení boxu a zápasu). Později r. 520 byly hry obohaceny ještě o *hoplítodromos* (běh těžkooděnců se štítem a přilbou), čímž byl vývoj programu v podstatě ukončen. Je třeba dodat, že kromě různých druhů atletických závodů byly přibližně do 80. olympiády součástí programu i hra na hudební nástroje či soutěže pro básníky a recitátory.⁶⁸

Olympijské hry se z původní jednodenní slavnosti postupně zvětšovaly a v éře vrcholného rozkvětu (468-400 př. n. l.) trvaly již 5-6 dnů. V průběhu času fyzická aktivita zatlačila do pozadí sakrální obřady. To je možné vypočítat mimo jiné na architektonickém oddělení olympijského stadiónu od svatyně, jež byly na počátku propojeny.⁶⁹ Dřívější nevelké atletické stavby vystřídal stadión s kapacitou přibližně pro 40,000 diváků, který byl vybudován po roce 550 př. n. l.⁷⁰

Řekové účastníci se her byly původně z řad aristokracie, později se jednalo o profesionální atlety. Závodníci toužili po vítězství, získání cti, slávy a společenské prestiže. Cesta k tomu vedla skrze soutěžení a usilovné zápolení (*agón*). Za účelem dosažení úspěchu věnovali atleti pozornost speciální přípravě na hry. Samotné závodění se konalo pod dozorem a kontrolou rozhodčích (*hellánodikai*). Za porušení pravidel následovaly přísné tresty. Vítězové

---

⁶⁶ V nejstarších dobách byli závodníci oděni bederní zástěrkou. Roku 720 př. n. l. ovšem jakýsi Orsippos během závodu v běhu údajně tuto zástěrku ztratil, avšak přesto doběhl do cíle a zvítězil. Od té doby se závodění nahých atletů stalo součástí olympijské tradice. (Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 432.; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 120.)

⁶⁷ Během této disciplíny měli atleti údajně v ruce závaží (tzv. *haltéry*), která jim měla pomoci doskočit dále. (Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 71.)

⁶⁸ Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 432-433.; DOVALIL, Josef a kol. *Olympismus*; s. 30-31; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 111-113. Na základě přehledu o vývoji programu olympijských her pocházejícího od řeckého spisovatele Pausania je možné předpokládat, že přidávání nových disciplín neprobíhalo v přesně uvedeném chronologickém sledu a že program byl již od samého počátku bohatší. (Srov. PAUSANIÁS. *Cesta po Řecku I.*; s. 376-380.)

⁶⁹ Srov. DOVALIL, Josef a kol. *Olympismus*; s. 31.; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 111-113.

⁷⁰ Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 70.

jednotlivých disciplín byli korunováni věncem z divokého olivovníku. Jednotlivé větve měl z posvátného stromu uřezat zlatým nožem chlapec, jehož rodiče byli ještě naživu.⁷¹ Zatímco původní soutěže byly „soutěžemi pro věnec“ (*stefanitis agón*), později došlo k jejich nahrazení „soutěžemi pro peníze“ (*chrematitis agón*). Tím došlo k odklonění od dřívějšího ideálu a ke zdůraznění významu materiálních poct.⁷²

Vítězové olympijských her (olympionici) si zajistili věčnou slávu. Měli právo dát si postavit v posvátném háji sochu s nápisem, po trojím vítězství mohla být portrétní.⁷³ Jejich vítězství bylo opěvováno mimo jiné také básníky.⁷⁴ Poražení byli naopak vysmíváni, zatracováni a často se neodvážili ani domů.⁷⁵ Antické olympijské hry si získaly společenskou popularitu a staly se významnou součástí řecké kultury. Na hrách byli přítomni obchodníci, kupci, řemeslníci, dokonce i filosofové.⁷⁶ Jejich zánik se datuje do roku 393 n. l., kdy je římský císař Theodosius I. na základě preference křesťanských forem náboženského kultu zakázal. Výzkumy současných německých archeologů však ukazují, že hry mohly pokračovat až do r. 493 n. l. či do pozdějšího období.⁷⁷ Antická předloha se stala silným inspiračním zdrojem novodobého olympismu, který je úzce spojen především se jménem francouzského pedagoga a historika Pierra de Coubertina (1863-1937).

1.2. Gymnasion

Antická řecká gymnasia byla vedle výše popsaných palaister významnými centry tělesné výchovy a intelektuálního vzdělání. Dle *Slovníku antické kultury* existovala v každém řeckém městě.⁷⁸ Název *gymnasion* je odvozen od slova *gymnos*, jehož význam se v průběhu času

---

⁷¹ Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 432-433.; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 118-120.; PAUSANIÁS. *Cesta po Řecku I.*; s. 483-484.

⁷² Srov. PISK, Jernej. *What Is Good Sport: Plato's View*; s. 68. Zajímavostí pak je, že v průběhu her se nedaleko Olympie konaly samostatné závody dívek spojené se slavností bohyně Héry (tzv. *héraje*), protože ženy byly (společně s otroky, barbary, vrahy a zloději) z aktivní účasti na olympiádě vyloučeny. (Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 117.; PAUSANIÁS. *Cesta po Řecku I.*; s. 396-398.)

⁷³ Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 433.

⁷⁴ Oslava vítězů olympijských her se objevuje např. u slavného řeckého básníka Pindara (518-438 př. n. l.), konkrétně v jeho oslavných písních označovaných jako tzv. *epiniky*. Zajímavostí je, že byly údajně skládány na objednávku. (Srov. PINDAROS. *Olympijské zpěvy*; s. 6-131.)

⁷⁵ Srov. DOVALIL, Josef a kol. *Olympismus*; s. 32. Jak navíc uvádí H. L. Reidová, v antických olympijských hrách v podstatě neexistovala druhá či třetí místa, pouze vítěz (Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 46).

⁷⁶ Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 433.; JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*; s. 274. Jako doplnění výkladu je možné uvést, že pro cestu na hry, po dobu konání a pro návrat z her byl mezi řeckými státy vyhlášen všeobecný mír (*ekecheiria* – „ruce pryč od zbraní“). (Srov. DOVALIL, Josef a kol. *Olympismus*; s. 33.)

⁷⁷ Srov. JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*; s. 273.; MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 69.

⁷⁸ Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 238.

proměňoval. Jak uvádí V. Olivová, „u Homéra toto slovo znamená „beze zbraně“; později je zachováno ve významu „bez svrchního oděvu“ a nakonec znamenalo „ nahý““⁷⁹. Podobně jako se proměňoval význam slova *gymnos*, proměňovaly se i účel a funkce gymnasií.

Dle archeologických výzkumů a literárních pramenů byly nejstarší palaistry a gymnasia v Athénách v 6. století př. n. l.⁸⁰ Na rozdíl od palaister byla gymnasia veřejnými institucemi. Vzhledem k tomu, že byla často zřizována uvnitř města poblíž chrámů a kultovních středisek, lze usuzovat, že byla spojena s kultem a náboženstvím. Správou gymnasií byl pověřen *gymnasiarchos*, který se zodpovídal obci a za dobře odváděnou práci získával veřejné pocty. Úkolem gymnasií bylo pravděpodobně připravovat mladíky na vojenskou službu. Mladí chlapci se v nich však spíše chystali k vystoupení na různých slavnostech. Jejich počáteční lehký oděv vystřídala později nahota, přičemž hlavním důvodem této změny byla údajně snaha otužovat se.⁸¹ Nahota však měla i estetický význam, protože obnažené vypracované tělo atleta bylo nahlíženo jako krásné.⁸² V gymnasiích se nezdávka objevovaly také prvky homosexuálního chování, které však byly specifickými pravidly regulovány.⁸³

Dle V. Olivové se gymnasia v Athénách 5. století př. n. l. stávala hlavním střediskem tělesné i duševní výchovy.⁸⁴ Se vzrůstajícím zájmem athénských občanů se rozrůstala i jejich plocha a vybavení. Každé gymnasium mělo vyhrazený prostor pro zápasy (palaistru). Podstatnou součástí byly běžecké dráhy se speciálně uhlazenou podlahou, prostory pro míčové hry či pro box. Zřizovány byly dokonce bazény, parní lázně nebo místnosti pro masáže a natírání mastmi, které umožňovaly kvalitní regeneraci po atletických výkonech.⁸⁵ Obdobně hovoří o antických gymnasiích H. L. Reidová: „*Ancient gymnasia were more like modern parks: open-air spaces with easy access to water and room for running, wrestling, and other sports. Sometimes they included covered colonnades to protect athletes from the sun and rain.*“

---

⁷⁹ Viz OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 106.

⁸⁰ Zachována jsou i jména tří nejstarších gymnasií z daného období – Akadémia, Lykeion a Kynosarges (sídlo kynické školy). (Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 238.)

⁸¹ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 106.

⁸² Od 6. století př. n. l. se stala nahota jednotlivých účastníků všeobecným pravidlem i na olympijských hrách a v 5. století př. n. l. byla běžná při všech veřejných aktivitách. Řekové se tímto odlišovali od jiných národů a od otroků, zároveň však nahotou uvnitř vlastní kultury vyjadřovali určitou rovnost či vzájemné spojení, které byly typickými znaky řecké demokracie zejména 5. století př. n. l. (Srov. Tam.; s. 120-133.)

⁸³ Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 62.

⁸⁴ Představovala vítanou alternativu k soukromým školám pro bohaté i k výuce tzv. sofistů, kteří za finanční obnos poskytovali výcvik v řečnictví, právu nebo filosofii. Za zmínku stojí také skutečnost, že díky všestranné výchově (skládající se z odvětví tzv. *grammatiké*, *músiké* a *gymnastiké*) byla drtivá většina athénských občanů gramotných, orientovali se v historii a byli i fyzicky kultivovaní, čímž se ideál *kalokagathie* realizoval v celé sociální struktuře athénskému městského státu. (Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 124-125.)

⁸⁵ Srov. Tamtéž.; s. 125.

There might also have been facilities for undressing and oiling the skin, as well as storage rooms and bathing facilities.“⁸⁶

Před cvičením se dle V. Olivové natírali mladíci olejem a posypávali prachem, aby se snížila kluzkost jejich těla. Nános se poté z těl odstraňoval speciálními škrabátky (*strigilis*⁸⁷), které byly spolu s olejem a mastmi nedílnou součástí vybavení každého gymnasia. Mezi nejčastěji prováděné disciplíny se řadil zápas, běh, skok, hod diskem a hod kopím, které dohromady tvořily pětiboj (*pentáthlon*). Mimořádně důležité místo zaujímaly také míčové hry. Cvičení bylo vedeno a kontrolováno učiteli (*paidotribai, gymnastai*), jejichž odznakem byla dlouhá hůl. Za účelem udržení kázně měli tito učitelé společně s jejich pomocníky (*paidagógoi*) právo užívat tělesné tresty, přičemž fyzická bolest byla považována za určitý stimul k pozvednutí morální i intelektuální energie.⁸⁸

Ačkoli je fyzická aktivita v prostředí gymnasií spojována nejčastěji s lidským tělem (*sóma*), helénská tradice vycházela z předpokladu, že lidský pohyb (*kinésis*) začíná v duši (*psyché*⁸⁹) a tělesná aktivita slouží zejména k její kultivaci.⁹⁰ Mladíci v gymnasiích pomocí této aktivity rozvíjeli ctnosti a přiváděli se tak do stavu duševní a tím i tělesné dokonalosti (*areté*). Cesta k takovému stavu byla však obtížným zápolením (*agón*), které testovalo jejich charakter na různých úrovních. Ideálem bylo dosáhnout harmonického stavu, jenž byl vyjadřován termínem *kalokagathia*.⁹¹ Obdobně hovoří o řeckých gymnasiích 5. století př. n. l. I. Jirásek, dle kterého „... jako hlavní pedagogický cíl bylo vyzdvihnout ideál vzbuzující svým zaměřením nepřekonatelnou ideu harmonického rozvoje osobnosti, ideál *kalokagathia*“⁹².

---

⁸⁶ Viz REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*; s. 12.

⁸⁷ Dle *Slovníku antické kultury* se pot a písek s prachem a olejem zachycený po těle stíral zvláštním hřebílkem, obvykle kovovým (*stlengis*). (Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 238.)

⁸⁸ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 125-127. Jako doplnění výkladu je možné uvést, že v gymnasiích byla možnost pozorovat výkony atletů, čehož využívali především umělci pro svou tvorbu. (Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 239.)

⁸⁹ Tento řecký termín má mnohem širší význam než pouze duše či mysl. V řecké tradici může být užíván ve významu racionálních kalkulací, ale i např. projevů emocí či fyzických žádostí. Pokud ve svém výkladu používám termín duše, je třeba ho chápat právě v této šíři. Zajímavostí je, že Homér vnímal duši jako oživující princip, bez něhož je tělo pouze mrtvolou. Obdobná, byť ne zcela stejná dualistická představa se objevuje také u Platóna, jak bude ukázáno později. (Srov. REID, Heather L. *Sport and Moral Education in Plato's Republic*; s. 173.)

⁹⁰ Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 5.; REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*; s. 9-10.

⁹¹ V této souvislosti je podstatné uvést postavu Milóna z Krotonu, která je v určitém smyslu realizovaný aristokratický ideál *kalokagathie*. Milón dokázal opakovaně zvítězit na všech čtyřech panhelénských hrách, díky čemuž je řazen do kategorie tzv. *periodoniků*. Proslul navíc jako politik své rodné obce. Byl nazýván přізviskem „král zápasníků“, přičemž své atletické schopnosti rozvíjel v Pýthagorově aristokratické škole v Krotónu, která produkovala nejen skvělé atlety, ale i významné doktory, matematiky či politiky. (Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 119.; REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*; 145-146.) O zajímavostech z jeho života se lze dozvědět od řeckého spisovatele Pausania. (Srov. PAUSANIÁS. *Cesta po Řecku I.*; s. 459.)

⁹² Viz JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*; s. 215.

Ideály *areté* a *kalokagathia* se realizovaly prostřednictvím praktické výchovy (*paideia*), která kladla důraz na rozvoj lidského těla pomocí tělesných cvičení, ale také na rozvoj lidského vědomí skrze intelektuální trénink. Obsahovou strukturou *paideie* bylo gymnastické vzdělání (*gymnastiké*) a múzické umění (*músiké*), díky nimž byl mladý jedinec rozvíjen nikoli jednostranně, nýbrž komplexně.⁹³

Antická gymnasia se stala oblíbenými místy i mezi filosofy. Klasická řecká filosofie 5. a později 4. století př. n. l. se rozvíjela především v prostředí athénských gymnasií. Jak uvádí H. L. Reidová, „*classical Greek philosophy, aimed primarily at virtue, found fertile soil in Athens's gymnasia*“⁹⁴. Filosofie se v prostředí gymnasií úzce provázala s oblastí tělesných aktivit. Opět dle H. L. Reidové, „*the philosophers went to the gymnasia in order to train souls for virtue, and their methods both reflected and included athletic activities*“⁹⁵.

Přítomnost filosofů v gymnasiích je však možné vyzorovat již u Pýthagory, který údajně lákal mladé atlety ke studiu filosofie tak, že jim nejdříve sám platil. Když poté atlet projevil o studium zájem, dával peníze naopak on Pýthagorovi.⁹⁶ Gymnasia navštěvoval také Sókratés. S mladíky rád soupeřil na intelektuální rovině, ojediněle i ve smyslu sportovním.⁹⁷ Na rozdíl od Pýthagory však Sókratovi o peníze nešlo, jak je patrné z celé řady Platónových dialogů. Dle H. L. Reidové se spíše snažil přivést athénské mladíky ke studiu filosofie: „*...he took it as part of his service to the city of Athens and the god Apollo to win the youth over to philosophy – turning their natural and competitive love of victory (philonikia) into the love of wisdom (philosophia)*“⁹⁸.

Vlivem Sókrata a později myslitelů Platóna a Aristotela dostala řecká gymnasia nový rozměr. Sókratův žák Platón učil své stoupence v gymnasiu héraa Akadéma - v *Akadémii*, Platónův žák Aristotelés později v *Lykeiu*. Vzdělání se především vlivem těchto tří osobností těšilo stále větší oblibě a stávalo se tak v Athénách významnou životní hodnotou. Ačkoli

---

⁹³ Srov. Tamtéž; s. 218. Je třeba zdůraznit, že gymnastické vzdělání (*gymnastiké*) nemělo v antickém Řecku význam jednoho atletického odvětví, ale byla to celá oblast pohybové kultury, se svojí vyrovnaností a všestranným pěstěním těla. (Srov. Tam.; s. 215.) Pro zajímavost je možné uvést, že úpadkový stav řecké gymnastiky byl nazýván termínem *athlétiké*. Jednalo se o zápasení profesionálních atletů (*athlétés*), kdy namísto gymnastické všestrannosti byla upřednostňována hrubá fyzická síla. (Srov. BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*; s. 85.)

⁹⁴ Viz REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 7.

⁹⁵ Viz Tamtéž; s. 5. Pro doplnění výkladu je možné uvést, že filosofové navštěvovali gymnasia také za účelem získání mladistvého milence.

⁹⁶ Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 44.; REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*; s. 10, 145-146.

⁹⁷ Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 43.; REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*; s. 10.

⁹⁸ Viz REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*; s. 10.

všichni tři myslitelé podporovali harmonický a uměřený rozvoj fyzických i duševních sil, vzrůstající zájem o duševní vzdělávání u mladých lidí vedl k tomu, že fyzické aktivity v prostředí gymnasií byly zatlačeny do pozadí.⁹⁹ K tomu došlo ve 4. století př. n. l., kdy duševní stránky člověka byly akcentovány na úkor stránek fyzických. Tím byl také narušen ideál *kalokagathia*.¹⁰⁰

2. Sókratés

Život a postoj k fyzickým aktivitám

Filosof Sókratés je jednou z nejnámějších postav 5. století př. n. l. Díky tomu, že se nezachovalo ani jedno autentické Sókratovo dílo, pocházejí veškeré dostupné informace o tomto filosofovi od jiných autorů. Zprávu o něm poskytuje především jeho nejvýznamnější žák Platón. Sókratés v jeho dialozích vystupuje jako vzor moudrého filosofa.¹⁰¹ Postava Sókrata se však objevuje i u dalších autorů. Konkrétně u Xenofóna v díle *Vzpomínky na Sókrata*, u Díogena Laertia v díle *Životy, názory a výroky proslulých filosofů* či u Aristofana v jeho komedii *Oblaky*, kde je však Sókratés spíše zesměšňován.

Sókratův život je opředen množstvím příběhů a legend, z nichž je velice obtížné vyvodit přímé historické údaje. Narodil se pravděpodobně roku 469 př. n. l. v Athénách, kde se po vzoru svého otce Sófroniska vyučil sochařskému řemeslu. Jeho pozornost se však již brzy v mládí upínala k filosofii, díky níž se stal slavným.¹⁰² Během peloponéské války (431-404 př. n. l.) se zúčastnil tří výprav, během nichž údajně nejednou prokázal svou statečnost. Nedlouho po skončení této války byl obžalován a následně odsouzen k smrti za to, že neuznává státem uznávané bohy a že kazí mládež. Ačkoli mohl z vězení uprchnout, neučinil tak a zemřel po vypití bolehlavu roku 399 př. n. l.¹⁰³

---

⁹⁹ To je možné vypožorovat zejména v námětech vázového malířství, kde namísto nahých cvičících mladíků z 5. století jsou ve 4. stol. př. n. l. zobrazováni většinou oblečení jedinci diskutující ve skupinách.

¹⁰⁰ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 136-137.

¹⁰¹ Jak bude dále ukázáno v části věnující se Platónovi, v jeho dialozích je velmi obtížné určit, kdy se jedná o postoj či myšlenku Sókrata a kdy naopak Platóna. Je totiž vysoce pravděpodobné, že sám Platón se v řadě případech do postavy Sókrata sám stylizoval. Díky tomu, že byl navíc i jeho žákem, jeho způsob myšlení se tomu Sókratovu patrně v mnohém podobal. (Srov. GOLDEN, Mark. *Sport and Society in Ancient Greece*; s. 48.)

¹⁰² Proslul mimo jiné svou kritikou sofistů, kteří spíše než nalézt pravdu měli za cíl pomoci mnohdy zvláštních argumentů vyhrát konkrétní spor či přesvědčit své posluchače.

¹⁰³ Srov. BLECHA, Ivan. *Filosofie*; s. 87.; LAERTIOS, Díogenés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*; 2:18-47. Jako doplnění výkladu je možné uvést, že dle Aristotela (a jeho nezachovaného dialogu *O urozenosti*) byl Sókratés dvakrát ženat. Nejprve s Xanthippou, s níž měl mít syna Lamprokla, podruhé s Myrtó, která mu údajně porodila syny Sófroniska a Menexena. (Srov. Tamtéž; 2:26.)

Sókratův životní postoj lze označit jako filosofií morálky. Důraz klad na výcvik těla, sám dokonce pěstoval gymnastiku a tanec až do vysokého stáří.¹⁰⁴ V Xenofónových *Vzpomínkách na Sókrata* je nastíněna důležitost tělesného cvičení jak pro tělo, tak pro duši.¹⁰⁵ Toto cvičení by dle Sókrata nemělo být přehnané, ve zdravé míře však může být člověku prospěšné. Potřeba harmonického rozvoje se objevuje v Platónově dialogu *Ústava*, kde Glaukón na základě Sókratova vedení nastiňuje negativa extrémů: „*Ti, kteří se věnují výlučně tělesnému vzdělání, se tím stávají mnohem surovější, než je třeba, a ti, kdo múzickému umění, stávají se zjemnělymi daleko víc, než aby je to mohlo zdobit.*“¹⁰⁶ Jako správnou chápe Sókratés v *Ústavě* střední cestu mezi dvěma extrémy: „*Toho, kdo nejlepším způsobem směšuje s múzickými uměními gymnastické vzdělávání a podává je duši v nejpřesnější míře, bychom správně označili jako člověka na nejvyšší míru múzicky dokonale vzdělaného a nejharmoničtějšího...*“¹⁰⁷ Ruku v ruce s atletickými výkony mělo dle Sókrata jít filosofické tázání, které člověka přivádí na cestu moudrosti, jež vede k poznání pravdy.

Dialog jako filosofická metoda

Za účelem debatování chodil Sókratés především do athénských gymnasií. Mladé atlety považoval za nejvhodnější kandidáty pro studium filosofie. Projevoval se u nich totiž zájem o rozvoj ctností.¹⁰⁸ Sókratovým cílem nebyla pouze kultivace fyzických schopností, ale zejména ctností ve smyslu *areté*.¹⁰⁹ Mladí atleti spatřovali ve filosofii možnost plného rozvinutí vlastního potenciálu. Sókratés se snažil rozvojem tělesných schopností skrze atletický trénink a kultivací morálních vlastností prostřednictvím filosofických rozprav pokládat základy pro utvoření harmonické osobnosti mladých atletů v gymnasiích.

Sókratovský dialog se vyznačuje kritičností. Jeho základním rysem je neustálé ověřování dosavadních poznatků a jejich porovnávání s jinými.¹¹⁰ Určitý prvek tohoto dialogu je vyjádřen řeckým termínem *elenchos*. Význam tohoto termínu je „výčitka“, „potupa“, „hanba“. Sloveso *elenchó* pak znamená „zostudit“ či „zahanbit“.¹¹¹ Ačkoli sókratovský dialog může mít zostuzující či potupný charakter, jeho snahou je především prokazovat službu druhým. Cílem

---

¹⁰⁴ Srov. Tam.; s. 89.; OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 136.

¹⁰⁵ V tomto spise dokazuje Sókratés svému příteli Epigenovi, že dobrý tělesný stav je po všech stránkách mnohem výhodnější než tělesná zchátralost. (Srov. XENOFÓN. *Vzpomínky na Sókrata*; s. 133-134.)

¹⁰⁶ Viz PLATÓN. *Ústava*; 410d.

¹⁰⁷ Viz Tamtéž; 412a.

¹⁰⁸ Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 44.

¹⁰⁹ Tyto ctnosti byly záležitostí duše (*psyché*) a nikoli těla (*sóma*). Podobně i lidský pohyb (*kinésis*) byl v řecké tradici chápán jako projev duše, která tělo řídí.

¹¹⁰ Srov. BLECHA, Ivan. *Filosofie*; s. 88.

¹¹¹ Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 47.

dialogu je přivádět jednotlivé jeho účastníky k pravému vědění (*epistémé*), jež je opakem pouhého mínění (*doxa*).¹¹² Dle I. Blechy měl sókratovský dialog precizní charakter: „*Spočíval zpravidla na přijetí hypotézy a následném rozebrání pojmových a obsahových důsledků, k nimž její uplatnění vede. Dosáhla-li se obecná shoda mínění, mohlo se postupovat dále. Závěr dialogu tak byl překvapivě často odlišný od zdánlivě zřejmé „pravdy“, která stála jako přijaté východisko na počátku*“¹¹³.

Sókratova metoda dialogu je založena na specifickém principu soutěže. Jejím cílem však není zvítězit, nýbrž dosáhnout ctnosti, moudrosti a pravdy. Jak uvádí H. L. Reidová: „*Socratic competition is directed not at victory, but at the higher goals of virtue, wisdom and truth*“¹¹⁴. Tím se zásadním způsobem odlišuje od metody tzv. sofistů (nazývané termínem *eristic*), jejichž cílem bylo pomocí lstivých argumentů (majících mnohdy herní charakter¹¹⁵) vyvrátit svého oponenta a tím dosáhnout vítězství a společenské prestiže. Ačkoli je sókratovský dialog veden v rovině sporu, jeho smyslem není protivníka zničit či přemoci, nýbrž spíše obohatit. Jedná se o určitý projev přátelství, kdy se účastníci dialogu navzájem intelektuálně zlepšují.¹¹⁶

Přestože vítězství není primárním cílem sókratovského dialogu, je v něm přítomno a hraje určitou roli. Dle H. L. Reidové má vítězství, podobně jako porážka či dokonce ponížení, sloužit v edukačním kontextu jako prostředek k zlepšování: „*In an educational context, winning and losing, joy and defeat, pride and humility must all serve the benevolent goal of mutual improvement*“¹¹⁷ Pro sókratovský dialog je tato pozice charakteristická. Sókratovy rozmluvy tak v posledku přispívají ke kultivaci *areté*.¹¹⁸

2.1. Fyzická aktivita v kontextu metody dialogu

Sókratovu metodu dialogu je možné porovnat se zápasem, který patří k původním fyzickým aktivitám, jež byly v antickém Řecku provozovány. Během zápasu se jednotliví účastníci stávají silnějšími a obecně lepšími jeden díky druhému. Odpor soupeře se tak stává příležitostí

---

¹¹² Srov. BLECHA, Ivan. *Filosofie*; s. 87-90.

¹¹³ Viz Tamtéž; s. 88.

¹¹⁴ Viz REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 6.

¹¹⁵ Srov. HUIZINGA, Johan. *Homo ludens*; s. 135-140. Jako doplnění výkladu je možné uvést, že sofisté byli svou metodou k *agónu* podstatně blíže než Sókratés.

¹¹⁶ Účastník dialogu, který je svým oponentem vyvrácen, se tak dostává blíže k pravdě a porážkou může paradoxně nabýt i ctnosti. Smyslem totiž není individuální vítězství, nýbrž společné hledání konkrétní ideje, přičemž tou nejvyšší je idea dobra. Je však třeba dodat, že v řadě Platónových dialogů (např. v dialogu *Euthyfrón*) jsou účastníci filosofické debaty Sókratem vyvráceni natolik, že je možné hovořit o jejich zesměšňování, někdy až ponižování. K tomu je podstatné uvést, že Sókratovým primárním cílem bylo přivádět athénské občany na cestu moudrosti, metodu zesměšňování či ponižování je tak třeba vidět právě v tomto světle, nikoli jako účel sám o sobě.

¹¹⁷ Viz REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 47.

¹¹⁸ Srov. REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*; s. 11.

k testování a následnému rozvíjení konkrétních schopností jedince.¹¹⁹ Vzájemné zlepšování jednotlivých účastníků je jedním z prvků zápasu, podobně jako je tomu i v případě sókratovského dialogu. Jak uvádí H. L. Reidová, „*by challenging one another, competitors in fact cooperate, just as wrestlers who struggle against one another actually make each other stronger*“¹²⁰.

Zápas může být prováděn na několika rovinách, počínaje zdravou soupeřivostí se smyslem pro vzájemné zlepšování a spolupráci (zápas v „sókratovském“ duchu) až po agresivní snahu zvítězit za každou cenu (zápas v „sofistickém“ duchu). V prvním případě se jedná o přístup, kdy kultivace schopností a dovedností vlastních i soupeřových vede k formování ctnostného charakteru, který je pak nadřazen vítězství v soutěži. Podstatné je respektování pravidel, fair play a příspěvní k tomu, aby zápas byl dobrý, tj. aby pomáhal dosahování vyšších cílů. Opakem toho je přímá orientace na vítězství, které je v tomto případě na pomyslné stupnici hodnot vnímáno jako nejvyšší. Smyslem zápasu pak není rozvoj ctností či vzájemné obohacování účastníků během výkonu, nýbrž pouze a jen snaha vyhrát či získat prestiž, a to i za cenu porušování pravidel (např. v podobě užívání zakázaných prostředků).¹²¹

Uvažujeme-li o cíli či smyslu zápasu v sókratovském duchu, není to vítězství, získání slávy či společenské prestiže, nýbrž realizace sebe sama skrze atletickou zkušenost.¹²² Ideální zápasník dle H. L. Reidové směřuje k rozvoji osobnosti skrze kultivaci ctností: „*A Socratic wrestler, win or lose, keeps her attention on the long-term goal of improving as a person by cultivating such virtues as courage, endurance and wisdom*“¹²³. Smyslem tohoto procesu je poznat sebe sama (*gnóthi seauton*), což je ostatně jedna z nejzvučnějších výzev v lidských dějinách.

Shrneme-li předchozí výklad, Sókratova metoda dialogu, obdobně jako zápas uvažovaný v sókratovském duchu, v posledku směřují k moudrosti, ke ctnosti¹²⁴, k *areté*. Dané směřování pak není dle H. L. Reidové záležitostí individuální, nýbrž kolektivní: „*Socratic wrestlers, like athletic wrestlers, should respect and even assist one another because the search for wisdom and virtue is ultimately a cooperative one*“¹²⁵. Dosažení moudrosti a ctnosti je pak úkolem

---

¹¹⁹ Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 43-44.

¹²⁰ Viz Tamtéž; s. 52.

¹²¹ Srov. Tam; s. 45.

¹²² Obecně však lze říci, že vítězství je cílem většiny sportovních aktivit, podobně jako cílem hry je si hrát, tj. pobavit se a získat potěšení. (Srov. HUIZINGA, Johan. *Homo ludens*; s. 15.)

¹²³ Viz REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 49.

¹²⁴ Pro doplnění výkladu je možné uvést, že na základě Platonových dialogů se nabízí tvrzení, že Sókratés identifikuje ctnost s věděním. Do jisté míry také upřednostňuje rozum před emocemi. (Srov. LAERTIOS, Diónégés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*; 2:31.)

¹²⁵ Viz REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 52.

značně obtížným. Člověk by se však měl dle Sókrata o jejich dosažení stále pokoušet: „*Je to ovšem, milý Glaukóne, velký zápas, velký, ... a ne že by se jen takovým jevil, o to stát se buď řádným, nebo špatným, takže se nesmíme dát svést ani poctou, ani penězi, ani žádným úřadem a ovšem ani básnictvím k tomu, abychom zanedbávali spravedlnost a ostatní dokonalost*“¹²⁶.

3. Platón

Život a dílo

Filosof Platón¹²⁷ se zásadním způsobem zapsal do dějin západního myšlení. Dle K. Thomase se jedná o filosofa s poetickými sklony a nápaditým uvažováním.¹²⁸ Platónova filosofie bývá označována jako idealismus a dualismus.¹²⁹ Oběma termínům bude věnována hlubší pozornost v pozdějším výkladu. Pro nastínění širšího kontextu bude nejdříve stručně popsán Platónův život.

Platón se narodil přibližně roku 427 př. n. l. do jedné z nejbohatších a politicky nejaktivnějších rodin v Athénách. Podstatný vliv na jeho vývoj v mládí a na formování osobnosti měla peloponéská válka (431–404 př. n. l.), během níž Athény konkurenční Spartě podlehly.¹³⁰ Neméně podstatný vliv na Platóna měl již dříve popsaný filosof Sókratés, který často vystupuje jako hlavní postava jeho děl a do něhož se sám Platón v mnoha případech patrně stylizoval. Sókratovým žákem byl Platón pravděpodobně od roku 407 př. n. l., tedy od svých dvaceti let. Podstatnou část svého života zasvětil výkladu a rozvíjení Sókratových myšlenek. Zajímavostí je, že Platón projevoval nechuť k politice, především díky tomu, že s ní měl aktivní zkušenost.¹³¹ Po návratu ze své první cesty na Sicílii založil roku 387 př. n. l. v Athénách svou filosofickou školu zvanou *Akadémie*, ve které předával myšlenky dále svým žákům.¹³² Jeho nejslavnějším studentem byl bezesporu Aristotelés, který však ve šlápějích svého učitele, jak

---

¹²⁶ Viz PLATÓN. *Ústava*; 608b.

¹²⁷ Dle Díogena Laertia bylo jeho původní jméno Aristoklés, které údajně převzal po svém dědovi. Samotné jméno Platón pak znamená „široký“, což může referovat nejen k filosofově robustní postavě, ale i například k šíři jeho řeči nebo k jeho údajně širokému čelu. Tímto jménem ho měl nazývat jeho zápasnický trenér, Aristón. (Srov. LAERTIOS, Díogenés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*; 3:4-5.)

¹²⁸ Srov. HARE, R. M.; BARNES, J.; CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*; s. 11-12.

¹²⁹ Ačkoli je možné podat zjednodušený výklad Platónových myšlenek, vždy je třeba mít na paměti jejich nesmírnou šíři a komplexnost, která je patrná napříč jeho dialogy a vysvítá zejména v konfrontaci s dřívějšími a pozdějšími mysliteli.

¹³⁰ Srov. Tamtéž; s. 16.

¹³¹ Nestalo se tak v rodných Athénách, ale na Sicílii, kam Platón během svého života podnikl celkem tři cesty (první roku 388, druhou 366 a třetí v roce 361 př. n. l.). (Srov. LAERTIOS, Díogenés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*; 3:18-24.)

¹³² Srov. HARE, R. M.; BARNES, J.; CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*; s. 20-21, 93. Pro doplnění výkladu je možné uvést, že dle některých zdrojů byla *Akadémie* Platónem založena již roku 388 př. n. l. (Srov. HAWHEE, Debra. *Bodily Arts: Rhetoric and Athletics in Ancient Greece*; s. 118.)

bude ukázáno později, nekrácel. Platón zemřel roku 347 př. n. l. přibližně ve věku osmdesáti let v Athénách, přičemž jeho odkaz v dějinách západního myšlení je nesmazatelný.¹³³

Pro Platónovy texty je typická forma dialogu. Jádrem jeho spisů je otázka (nejčastěji „*Co je ...?*“). Její zodpovězení je předmětem sporu, který je veden ve filosofické rovině. Nejobecnějším smyslem těchto sporů je nalezení konkrétní ideje, která je zároveň ústředním pojmem Platónovy filosofie. Dle R. Hoška je Platónovy připisováno celkem třicet šest dialogů¹³⁴, přičemž *Ústava (Politeia)* je jediným, o němž se nepochybuje, že je skutečně jeho dílem.¹³⁵ Tento dialog se klade do Platónova vrcholného tvůrčího období, tj. mezi jeho první a druhou cestu k syrakúským tyranům, tedy do let 387-366 př. n. l., kdy se v Athénách rozvíjí jeho filosofická škola, *Akadémie*.¹³⁶ Zejména díky jeho důrazu na fyzické cvičení bude právě tomuto dialogu věnována největší pozornost.

3.1. Dualismus vs. holismus

Problematika vztahu těla a duše se objevuje napříč historií. V duchovních dějinách západu jsou dle I. Jirásky zřetelná dvě pojetí těla: „*Řecké (pocházející od Pýthagory, prostřednictvím Platóna a přes novoplatonismus vstupující do myšlenkového okruhu křesťanství), vnímající tělo jako vězení, hrob duše (člověk se tak skládá z částí a můžeme říci, že má tělo) a biblické, které hovoří vždy o celém člověku, nepřipouští představu, že by já mělo vnější tělo jako nástroj (člověk vždy je tělem).*“¹³⁷ V této podkapitole bude věnována pozornost řeckému pojetí těla, konkrétně s ohledem na Platónovu filosofii.

Hmotný svět je pro Platóna „světem stínů“, určitým odleskem idejí, které se nacházejí ve sféře mimo dosah člověka.¹³⁸ Pokud duše „ztratí perutě“ a upadne z této sféry, zachytí se něčeho pevného, tedy pozemského těla, a je v něm po dobu života uvězněna. Jejím cílem je návrat k dokonalým idejím, které představují i pravzor dokonalosti všeho, co se v tomto světě nalézá.¹³⁹ Platónova filosofie je v tomto bodě dualistická, když zdůrazňuje ontologickou odlišnost těla (*sóma*) a duše (*psyché*). Jedná se o dvě samostatné entity, přičemž tělo je smrtelné,

---

¹³³ Srov. HARE, R. M.; BARNES, J.; CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*; s. 93.

¹³⁴ Jmenovitě z raného období např. *Euthyfrón*, *Obrana Sókratova (Apologie)*, *Kritón*, ze středního období pak *Kratylos*, *Faidón* či *Faidros*, mezi pozdní dialogy lze zařadit např. *Sofisté*, *Timaios* či *Zákony*. Jako zajímavost je možné uvést, že Platón ve svých dialozích hovoří skrze mnoho různých postav, avšak v dialogu *Faidón* sám sebe dokonce zmiňuje. (Srov. PLATÓN. *Faidón*; I, 59b.)

¹³⁵ Srov. PLATÓN. *Ústava*; s. 517.

¹³⁶ Srov. Tamtéž; s. 517.

¹³⁷ Viz JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*; s. 81.

¹³⁸ Srov. BLECHA, Ivan. *Filosofie*; s. 37-39. Je však třeba dodat, že pozemský svět chápal Platón jako krásný a dobrý, což je patrné z dialogu *Timaios*. (Srov. PLATÓN. *Timaios*; IV, 29d-92c.)

¹³⁹ Srov. PLATÓN. *Faidros*; I, 245c-257b.

zatímco duše nikoli.¹⁴⁰ Tímto dualistickým postojem ovlivnil Platón velmi silně západní filosofii.¹⁴¹

Pokud se pozemské jsoucno (např. i lidské tělo) přiblíží své ideji, stává se tím čistší a dokonalejší. Nikdy se však původnímu vzoru nevyrovná, protože samo je ohroženo zánikem. Sféra idejí je tak v Platónových očích pro člověka tohoto světa prakticky nedosažitelná.¹⁴² Pozemská jsoucna mohou mít na idejích pouze účast (*methexis*), protože sama nejsou věčná a podléhají zániku.¹⁴³ Na samém vrcholu všech idejí se dle Platóna nachází idea dobra, která má nejvyšší podíl na bytí. Aby se jí mohl člověk alespoň částečně přiblížit, je třeba, aby cvičil svou duši v nezávislosti na smyslovém a tělesném světě.¹⁴⁴

Odlišnost těla a duše se objevuje především v Platónově dialogu *Faidón*. V něm Sókratés dokazuje, že lidská duše přežívá zánik těla a dokonce po jeho smrti může prosperovat, pokud „...se stala co nejlepší a nejrozumnější“¹⁴⁵. Je chápána jako něco nehmotného, neviditelného a také nezničitelného, jako jakýsi orgán, který vnímá dokonalé ideje, jichž jsou materiální věci pouhým odleskem.¹⁴⁶ Největším dobrem je pro ni spravedlnost, tj. dobrá duše musí konat spravedlivé skutky. Tělo v této představě figuruje jako vězení, ze kterého musí lidská duše uniknout, pokud chce poznat pravdu.¹⁴⁷ V jedné z částí *Ústavy* Sókratés dokonce zdůrazňuje, že pravou podstatu duše „...nelze spatřit vzhledem k poskvrnění, jež je důsledkem sdružení s tělem a jinými zly...“¹⁴⁸. V tomto chápání je možné říci, že tělo jakožto něco negativního zabraňuje duši v dosažení čistoty.¹⁴⁹

Ačkoli Platónova filosofie upřednostňuje duši před tělem, druhé zmíněné zcela nezavrhuje. V některých dialozích je nastiňována určitá hierarchie mezi *psyché* a *sóma*, z čehož lze usuzovat, že obě složky mají pro Platóna hodnotu, byť ne stejnou. Jak uvádí J. Douillard, „ideálem pro něj byla dokonalost těla a mysli neboli duše, a cvičení doporučoval jako jednu

---

¹⁴⁰ Srov. PLATÓN. *Faidón*; I, 105de.

¹⁴¹ Srov. REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*; s. 83.

¹⁴² Pokud by bylo možné konkrétních idejí dosáhnout, přestaly by být idejemi.

¹⁴³ Srov. BLECHA, Ivan. *Filosofie*; s. 38.

¹⁴⁴ Srov. Tamtéž; s. 37-39. Jako doplnění výkladu je možné uvést, že Platónova filosofie obsahuje v tomto bodě řadu shodných rysů s některými náboženstvími.

¹⁴⁵ Viz PLATÓN. *Faidón*; I, 107d.

¹⁴⁶ Srov. Tamtéž; I, 79b, 106de.

¹⁴⁷ Srov. REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*; s. 83. V této souvislosti je třeba uvést, že v Platónově koncepci ztrácí duše vstupem do lidského těla své předchozí vědění. Během života se duše na toto vědění jaksi rozpomíná (tomu odpovídá řecký termín *anamnésis*), avšak tělo jí v tom zabraňuje. (Srov. Mechikoff, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 52.)

¹⁴⁸ Viz PLATÓN. *Ústava*; 611c. Podobnou formu dualismu je možné spatřit v novověku u Reného Descarta, především v jeho rozlišení na *res cogitans* (věc myslící) a *res extensa* (věc rozprostraněnou).

¹⁴⁹ Jako doplnění výkladu je možné uvést, že v dialogu *Alkibiadés I* dokazuje Sókratés Alkibiadovi, že člověk není ani tělo, ani spojení těla a duše, nýbrž pouze duše. (Srov. PLATÓN. *Alkibiadés I*; II, 129e-130c.)

z cest k jejímu dosažení“¹⁵⁰. Oproti dualismu, který je v dialogu *Faidón* silně patrný, klade *Ústava* větší důraz na propojenost duše s tělem a na harmonii mezi oběma těmito složkami.¹⁵¹ Pro ilustraci poslouží tento Sókratův výrok: „*Mně se nezdá, že by tělo, ať jakkoli dobré, dělalo jen svou vlastní dokonalostí dobrou i duši, nýbrž že je to naopak – dobrá duše dělá svou dokonalostí co možná nejlepším tělo.*“¹⁵² Obdobný hierarchický vztah mezi oběma entitami se v *Ústavě* rovněž objevuje, když Platón hovoří o gymnastickém vzdělání (*gymnastiké*) a múzické výchově (*músiké*). *Gymnastiké* je tělesné povahy, dle Sókrata však obě disciplíny slouží primárně ke kultivaci duše.¹⁵³

Platónův postoj je možné porovnat s konzistentním hlediskem jeho žáka Aristotela, akceptovaným později mimo jiné Tomášem Akvinským a širokým proudem tomismu a novotomismu. Aristotelova představa hylemorfismu, kdy tělo jako látka (*hylé*) a duše jako forma (*morfé*) jsou od sebe oddělitelné pouze v rovině ideové racionální analýzy, je holistická. Tělo je v tomto vztahu pasivním principem, který je uskutečňován principem aktivním, tedy duší. Ta nemůže být od těla oddělena, aniž by to nemělo vliv na hmotnou část lidské bytosti.¹⁵⁴ S prvky holismu (především toho antropologického) je možné se setkat i u Platóna, například v dialogu *Charmidés*. V tomto dialogu tlumočí Sókratés Charmidovi mimo jiné následující slova thráckého lékaře: „*...jako se nemá podnikat léčení očí bez léčení hlavy ani léčení hlavy bez léčení těla, tak že se nemá ani tělo léčiti bez duše, nýbrž to prý je také příčina, že mnohé nemoci unikají řeckým lékařům, že se totiž nestarají o celek, o který je třeba pečovat, neboť když ten není v dobrém stavu, že není možno, aby byla v dobrém stavu část.*“¹⁵⁵ Ačkoli je tedy u Platóna dualismus převládající, v některých jeho dialozích se lze setkat i s prvky holismu, což poukazuje na komplexnost myšlení této osobnosti.

3.2. Výchova a vzdělávání

Když Platón několik let po Sókratově smrti cestoval do Itálie, byl silně ovlivněn pýthagorejci a obecně představou gymnasií. Je vysoce pravděpodobné, že myšlenka na založení *Akadémie* se u něho objevila právě během této cesty.¹⁵⁶ Ačkoli Platón přijal obvyklé hodnoty gymnasií dané doby, jako například důraz na vojenskou připravenost, atletickou krásu či

¹⁵⁰ Viz DOUILLARD, John. *Tělo, mysl a sport*; s. 26.

¹⁵¹ I v tomto spise zůstává ovšem Platón dualista, protože obě entity nestaví na stejnou úroveň. (Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 53-55.)

¹⁵² Viz PLATÓN. *Ústava*; 403d.

¹⁵³ Srov. Tamtéž; 410bc.

¹⁵⁴ Srov. JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*; s. 82-86.

¹⁵⁵ Viz PLATÓN. *Charmidés*; II, 156e.

¹⁵⁶ Srov. REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*; s. 146.

dokonce nahotu a erotické partnerství, spíše než na lidské tělo a tento svět se zaměřoval na duši a sféru abstraktních ideálů. Harmonický ideál *kalokagathia* tak u Platóna, podobně jako u Sókrata, získal specifický rozměr.¹⁵⁷

Značnou pozornost věnoval Platón tělesnému cvičení, které bylo nedílnou součástí tehdejší kultury. Dle něho mělo rozvíjet zejména duševní stránky života.¹⁵⁸ Sám se aktivně věnoval zápasu¹⁵⁹, na fyzickou aktivitu ve svých dialozích pomocí metafor také hojně odkazoval. Vnímal ji jako prostředek k dosažení vyšších ideálů. Mohla přispívat k rozvoji ctností, nebyla však cílem sama o sobě. Úloha tělesných cvičení spočívala u Platóna mimo jiné v přípravě budoucích vojáků. Do jisté míry se tak inspiroval militaristicky založenou Spartou, avšak jeho pojetí nebylo tak jednostranné.¹⁶⁰ Zdůrazňoval naopak harmonii mezi gymnastickým vzděláním (*gymnastiké*) a múzickým uměním (*músiké*), přičemž obojí mělo člověka vést k naplněnému životu.¹⁶¹

Úkolem výchovy a vzdělávání bylo dle Platóna přivádět člověka k moudrosti, harmonizovat jednotlivé části jeho duše a zároveň ho připravovat ke konání činnosti, kterou bude dále prospěšný obci.¹⁶² O tom, jak má výchova a vzdělání ideálně vypadat, se dozvídáme z dialogu *Zákony*.¹⁶³ Dle athénskeho hosta, jedné z hlavních postav tohoto spisu, je správná výchova ta, jež směřuje „...k dobrosti již od dětského věku, která vštěpuje dítěti žádost a touhu, aby se stalo dokonalým občanem, umějícím vládnout i dát se ovládat podle spravedlnosti“¹⁶⁴. Naopak přístup, dle něhož je nejdůležitější získání bohatství, tělesné síly či jiné dovednosti

---

¹⁵⁷ Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 6, 56-61.; REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*; s. 12.; REID, Heather L. *Sport and Moral Education in Plato's Republic*; s. 160. Jako doplnění výkladu je možné uvést, že specifické chápání ctností a jejich přínosu pro obec se objevuje také u stoiků.

¹⁵⁸ Srov. DOUILLARD, John. *Tělo, mysl a sport*; s. 26.

¹⁵⁹ V této souvislosti je třeba dodat, že Platónova aktivní účast ve sportu je předmětem rozsáhlých debat. Dle H. L. Reidové pravděpodobně nikdy nevyhrál olympijské hry (alespoň pro to není žádný spolehlivý důkaz), ale obecně je uznávána představa, že alespoň v mládí se aktivně věnoval zápasení. Není ani vyloučena jeho účast na některé z panhelénských her. (Srov. REID, Heather L. *Sport and Moral Education in Plato's Republic*; s. 173.) Dle R. A. Mechikoffa Platón údajně vyhrál soutěž v zápasení na nemejských a isthmických hrách. Olympijských her se zúčastnil jako divák, možná je dokonce roku 408 př. n. l. vyhrál (z tohoto roku totiž není vítěz v zápasení znám). (Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 51-52.)

¹⁶⁰ Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 57-58.

¹⁶¹ Srov. PLATÓN. *Ústava*; 412a. Jako doplnění výkladu je možné uvést, že v dialogu *Alkibiadés I* praví Sókratés Alkibiadovi, že k tomu, aby člověk poznal, co ho činí lepším, musí nutně znát sebe samého. (Srov. PLATÓN. *Alkibiadés I*; II, 128e.)

¹⁶² Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 66.

¹⁶³ V tomto dialogu je zdůrazněno, že výchova a vzdělání mají být dostupné pro obě pohlaví a pro různé věkové kategorie. Srov. PLATÓN. *Zákony*; 805cd, 833cd. Zajímavostí je, že ideální občan v Platónově pojetí mají mít duši atletů. (Srov. Tamtéž; 830a.)

¹⁶⁴ Viz Tam.; 643e.

postrádající rozumnost, nemá být vůbec nazýván výchovou, protože je nedůstojný a celkově nevhodný.¹⁶⁵

Vzdělávání by nemělo být násilnou formou, nýbrž co nejpřirozenější cestou. To zdůrazňuje Sókratés svému příteli Glaukónovi v dialogu *Ústava*: „*Proto, můj nejlepší příteli, nevzdělávej chlapce ve vědách násilím, ale hrou, abys i sám mohl lépe pozorovat, k čemu má kdo přirozené sklony.*“¹⁶⁶ Hra tak u Platóna vystupuje jako vhodný prostředek k formování dítěte po tělesné i duševní stránce. Pokud je provozována správně, vede ho navíc k získání smyslu pro mravní řád a k poslušnosti vůči zákonům.¹⁶⁷

V Platónově koncepci je výrazným prvkem také, v tehdejších Athénách netypické, zařazení žen do procesu tělesné výchovy a vzdělávání. Inspiraci k tomu našel Platón pravděpodobně v řecké Spartě. Jeho *Akadémie* měla nejméně dvě studentky, Lástheneiu z Mantineie a Axiotheu z Fliúntu, jež údajně nosila mužské roucho.¹⁶⁸ Ženy mohly dle něho být nejen součástí gymnastické výchovy (*gymnastiké*), ale dokonce měly možnost dosáhnout dokonalosti (*areté*) stejně jako muži.¹⁶⁹ Dle H. L. Reidové umožnil Platón ženám být součástí gymnasia, protože je vnímal jako plnohodnotné občany: „*Plato includes women in the gymnasium because he envisions complete civic involvement for them – including military and government service*“¹⁷⁰. Je však třeba dodat, že ačkoli ženy mohly podstupovat stejnou výchovu a vzdělávání jako muži, v *Ústavě* konkrétně jsou považovány za ty slabší.¹⁷¹

Areté jakožto cíl výchovy a vzdělávání

Dle F. Novotného znamená termín *areté* u Platóna dobrou výkonnost, dobrý stav. Týká se nejen člověka, ale i například zvířete, rostliny či nástroje.¹⁷² Jak uvádí A. Hogenová v souvislosti s Platónovým dialogem *Menón*, „*ARETÉ pochopená jako zdatnost nepatří jen člověku, ale např. i zvířeti, věci, patří vlastně všemu, pokud se toto vše podílí na uskutečňování celkového řádu, na celkové harmonii universa*“¹⁷³. Dle H. L. Reidové je *areté* u člověka pro Platóna primárně kvalitou duše (*psyché*), nikoli těla (*sóma*). Tato pozice se dle dané autorky objevuje v dialogu *Ústava*: „*In Republic, aretê is understood as the proper organization and*

---

¹⁶⁵ Srov. Tam.; 644a.

¹⁶⁶ Viz PLATÓN. *Ústava*; 536e-537a.

¹⁶⁷ Srov. Tamtéž; 424e-425a.

¹⁶⁸ Srov. LAERTIOS, Diogenés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*; 3:46.; REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 66.

¹⁶⁹ Srov. REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*; s. 12-13.

¹⁷⁰ Viz REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 65.

¹⁷¹ Srov. PLATÓN. *Ústava*; 451de.

¹⁷² Srov. NOVOTNÝ, František. *O překládání z filosofického jazyka Platónova*; s. 620-621.

¹⁷³ Viz HOGENOVÁ, Anna. *Areté: základ olympijské filozofie*; s. 73.

*harmonious function of a tripartite psychê; it is the health of the soul, like justice is the health of the city*¹⁷⁴.

K *areté* s v Platónově pojetí dospívá skrze komplexní trénink, člověk se s ní tedy nerodí.¹⁷⁵ Jedná se zároveň o základním cíl výchovy a vzdělávání. Vlastní kultivaci měl člověk dospět k realizaci sebe samého a prožít tak naplněný život uvnitř dobré a spořádané obce. Jak uvádí H. L. Reidová, „*Plato thought aretê was the quality that made humans both good and happy – it was, for him, the goal of all education*“¹⁷⁶. Fyzickou aktivitu je pak v platónském duchu možné chápat jako vhodný prostředek k jejímu dosažení. Dle H. L. Reidové, „*Plato adapted sport quite explicitly to the end of aretê*“¹⁷⁷.

3.3. Fyzická aktivita v dialogu *Ústava*

Charakteristika spisu

Platónův dialog *Ústava* (*Politeia*¹⁷⁸) lze označit za utopii.¹⁷⁹ Jak uvádí R. A. Mechikoff, „*in The Republic, Plato attempts to construct the first utopia in literature*“¹⁸⁰. Jeho ideálem bylo nalézt takovou obec (*polis*), která by se vyznačovala dokonalou vládou, správným fungováním jednotlivých jejích vrstev a která by byla po všech stránkách dobrá. Spor o podobu takovéto obce je jedním z hlavních témat tohoto dialogu.

Zakládání ideální obce je spojeno s výchovou jejích obyvatel, kteří do konkrétních vrstev společnosti patří na základě vlastní přirozenosti.¹⁸¹ Jedná se o pracující, strážce a vládce, kteří tvoří jeden celek. Rozdělení společnosti souvisí s jednotlivými vrstvami lidské duše. V ní jsou obsaženy tři složky, které podobně jako jednotlivé vrstvy obce tvoří celek. Jedná se o žádostivost (*epithymétikon*), vznětlivost (*thymoeides*) a rozum (*logistikon*).¹⁸² Každá vrstva

---

¹⁷⁴ Viz REID, Heather L. *Sport and Moral Education in Plato's Republic*; s. 160.

¹⁷⁵ Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 6.

¹⁷⁶ Viz REID, Heather L. *Sport and Moral Education in Plato's Republic*; s. 162.

¹⁷⁷ Viz REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 7.

¹⁷⁸ Dle R. Hoška tento řecký název díla od Platóna nepochází. Termín *Politeia* pak označuje jak obec, tak její ústavu. (Srov. PLATÓN. *Ústava*; s. 517.)

¹⁷⁹ Značná část této podkapitoly je součástí mého odborného článku, jehož název zní *Fyzická aktivita v kontextu Platónovy Ústavy*. Článek byl v době odevzdání této práce odeslán k recenznímu řízení do periodika *Tělesná kultura*. Nabídku k publikování článku v tomto periodiku jsem dostal na základě přednesení příspěvku *Sport in the Context of Plato's Republic* na V. mezinárodní studentské vědecké konferenci plné barev v oboru kinantropologie, která se uskutečnila 8. – 9. prosince 2015 v Olomouci na Fakultě tělesné kultury Univerzity Palackého.

¹⁸⁰ Viz MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 53.

¹⁸¹ Srov. PLATÓN. *Ústava*; 370ab. V této souvislosti je podstatné uvést, že určení přirozenosti člověka je velice problematické, zejména díky obrovskému potenciálu učit se novým věcem a tím i do jisté míry přetvářet sebe sama. Z pohledu moderní psychologie je možné říci, že přirozenost je určitý konglomerát vrozených tendencí a naučeného, který se mění v závislosti na konkrétním období. Přirozenost je tedy historicky různá.

¹⁸² Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*; s. 133-134.; PLATÓN. *Ústava*; 436ab.

obce i duše má svou ctnost. U vládců/rozumové části se jedná o moudrost (*sofia*), u strážců/vznětlivé části o statečnost (*andreia*) a u pracujících/žádostivé části o uměřenost (*sófróné*). Pro obec i duši v jejím ideálním pojetí platí ctnost spravedlnosti (*dikaiosyné*).¹⁸³

V souvislosti s fyzickými aktivitami je nejpodstatnější vrstva strážců. V jejich výchově hraje důležitou roli tělesné cvičení, které by nemělo být provozováno za účelem získání hrubé fyzické síly, ale spíše s ohledem na přirozenou vznětlivost.¹⁸⁴ Sókratés zdůrazňuje propojení gymnastického vzdělání (*gymnastiké*) s múzickým uměním (*músiké*). Pokud je pozornost věnována pouze jednomu (popřípadě žádnému), duše není v harmonii a člověk se tak stává příliš hrubý, respektive přehnaně změkčilý.¹⁸⁵

Jestliže se strážce ukáže jako schopný, může být vybrán mezi vládce obce. Jak uvádí Sókratés, „*a toho, kdo byl jako hoch, jako mladík i jako muž trvale podrobován jako zlato zkouškám a vycházel z nich ryzí, je třeba postavit do čela obce jako jejího správce a strážce...*“¹⁸⁶ K tomu, aby byl strážce dokonalý, musí být nutně filosofem. Dle Sókrata, „... *ustanovovat nejdokonalejší strážce nutně znamená ustanovovat filosofy*“¹⁸⁷. Jejich hlavním úkolem je služba obci, která je nadřazena osobním zájmům a preferencím. Dle H. L. Reidové se dokonalí filosofové mají vzdát osobních zájmů, rodinného života, soukromého vlastnictví a zasvětit tak svůj život službě obci: „...*the best philosophers must eventually serve the city, giving up personal concerns, family life, and even private property to devote themselves completely to the perfection of the laws*“¹⁸⁸.

Fyzická aktivita v kontextu *Ústavy*

Fyzická aktivita ve smyslu *gymnastiké* hraje v dialogu *Ústava* podstatnou roli. Slouží především jako vhodný prostředek při výchově a vzdělávání, člověk (konkrétně strážce-filosof) díky ní může nabývat ctností a přispívat tak k blahu celé obce. Jak uvádí H. L. Reidová, „*in Plato's Republic sport serves the educational objectives of personal virtue, intellectual achievement, and political harmony*“¹⁸⁹. Platón v *Ústavě* na fyzické aktivity dokonce několikrát přímo odkazuje. Za příklad lze uvést situaci, kdy jsou zlí a nespravedliví jedinci Sókratem přirovnáni k běžcům, kteří „...*probíhají první část dráhy dobře, ale po obratu už ne... Ti zprvu prudce vyrážejí, ale na konci se jim lidé smějí a oni s ušima schlíplýma až po ramena odbíhají*

¹⁸³ Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*; s. 133-134.; PLATÓN. *Ústava*; 428a-445e.

¹⁸⁴ Přirozenou vznětlivost lze chápat jako stav, kdy vznětlivá vrstva duše je v ideálním poměru k žádostivé vrstvě a zároveň je kontrolována vrstvou rozumovou. (Srov. PLATÓN. *Ústava*; 439e-441b.)

¹⁸⁵ Srov. Tam.; 410b-412b.

¹⁸⁶ Viz Tam.; 413e-414a.

¹⁸⁷ Viz Tam.; 503b.

¹⁸⁸ REID, Heather L. *Sport and Moral Education in Plato's Republic*; s. 168.

¹⁸⁹ Viz REID, Heather L. *Sport and Moral Education in Plato's Republic*; s. 160.

bez věnců; opravdoví běžci však dorazí do cíle a přijímají ceny a jsou zdobeni věncem“¹⁹⁰. Je možné zmínit i závěr X. knihy, kdy si v ěrově mytickém vyprávění Atalanta pro svůj budoucí život zvolila duši atleta.¹⁹¹

Hlubší pohled do problematiky fyzických aktivit v Platónově *Ústavě* poskytuje studie J. Piska.¹⁹² Dle něho může být sport¹⁹³ při uvažování v Platónově duchu rozdělen do tří stupňů podle toho, jak dobrý je, přičemž toto rozdělení odpovídá jednotlivým vrstvám lidské duše a celé obce, jak byly popsány výše. Základní otázka Platónových dialogů, „*Co je...?*“, se tak v tomto případě táže po tom, „*Co je to sport?*“, konkrétně „*Co je to dobrý sport?*“.¹⁹⁴

Nejnižší dle Piskovy studie stojí sport, který koresponduje s žádostivou částí duše. V tomto případě se sportovec orientuje pouze na získávání materiálních ocenění, kterých může dosáhnout během závodů či soutěží. V Platónových očích je takovýto sport degradovaný a v důsledku toho i nejhorší, protože opomíjí podstatné a neumožňuje tak člověku dosáhnout plné seberealizace.¹⁹⁵ O něco výše stojí sport, který koresponduje se vznětlivou částí duše. Smysl sportu v tomto případě vychází z *agónu* v jeho původním významu, cílem sportovce je tedy získat čest a slávu skrze vítězství nad svými soupeři. Tento sport je mnohem hodnotnější než předchozí, zejména díky tomu, že pomáhá rozvíjet ctnost statečnosti, která je spojena právě se vznětlivou částí duše.¹⁹⁶ Tato ctnost náleží primárně strážcům Platónovy ideální obce, kteří mají skrze gymnastické vzdělání usilovat o její dosažení. Lze pak říci, že hodnotu sportu ve smyslu fyzické aktivity kultivující primárně duši našel Platón právě ve vznětlivé části duše. Jak ostatně uvádí J. Pisk, „*Plato found the value of sport in the second part of the soul*“¹⁹⁷.

Nejvýše při uvažování v platónském duchu stojí sport, který koresponduje s rozumovou částí duše, jež má za úkol řídit část vznětlivou i žádostivou. Během takovéto sportovní aktivity není již nutné soupeření s ostatními, ale především se sebou samým. Člověk tak dosahuje naplnění vlastní podstaty skrze dokonalé provádění pohybů při cvičení, což je způsobeno perfektní jednotou mezi duší (konkrétně rozumovou částí) a tělem. Dle J. Piska, „*at this stage of sport it is the most important to compete and win over one's self, and this can be achieved by everyone, without regard to his/her physical abilities in comparison with others*“¹⁹⁸. Dobrý

---

¹⁹⁰ Viz PLATÓN. *Ústava*; 613bc.

¹⁹¹ Srov. Tamtéž; 620b.

¹⁹² PISK, Jernej. *What Is Good Sport: Plato's View* (celý odkaz se pak nachází v seznamu použitých zdrojů).

¹⁹³ V této části bude užíváno termínu sport z důvodu snahy poukázat na souvislost Platónova chápání smyslu fyzických aktivit s dobou moderní.

¹⁹⁴ Srov. Tamtéž; s. 67-68.

¹⁹⁵ Srov. Tam.; s. 67, 69.

¹⁹⁶ Srov. Tam.; s. 67, 69.

¹⁹⁷ Viz Tam.; s. 69

¹⁹⁸ Viz Tam.; s. 67.

sport by tedy v Platónových očích byl pravděpodobně ten, který nemá za cíl vítězství nad ostatními, nýbrž nad sebou samým, kdy člověk realizuje svůj potenciál a přibližuje se tak ideálu dokonalosti. Pouze takovýto sport může přinášet člověku jakožto rozumové bytosti skutečné uspokojení a radost.¹⁹⁹ V jeho jádru se totiž nachází rozum, díky čemuž se sport na této úrovni blíží oblasti filosofie. Jak uvádí J. Pisk, „*sport like this is similar to philosophy because they both use the same highest human capability – reason*“²⁰⁰. Člověk tak během sportovní aktivity na nejvyšší úrovni do jisté míry překračuje dimenze prostoru a času, čímž se dotýká věčné a neměnné sféry idejí, která má v Platónově filosofii zásadní postavení.²⁰¹

Je velice obtížné najít sport, který by patřil pouze do jedné z výše popsanych kategorií. Jednotlivé úrovně sportu se ve skutečnosti prolínají, díky čemuž je náročné určení jejich přesných hranic. Jako by ovšem měla panovat harmonie mezi jednotlivými složkami duše i obce v Platónově ideálním pojetí, měla by být přítomna i mezi vrstvami sportu. Tato harmonie je vyjádřena ctností spravedlnosti, která patří společně s moudrostí, statečností a uměřeností k tzv. kardinálním ctnostem.²⁰² Jak uvádí J. Pisk, „*in this harmonization of all three stages of sport where the highest reason leads the lower two, we can find also the virtue of justice*“²⁰³. Takto chápaný sport pomáhá utvářet charakter člověka a orientuje ho na oblast vyšších hodnot a ideálů. Jak uvádí H. L. Reidová, „*the building of character through sport in Republic is achieved through the unification and harmonization of intellect, spirit, and appetite in a way that orients them away from worldly pleasures (such as fame and fortune) and toward higher ideals such as justice and service*“²⁰⁴. Dobrý sport tedy pomáhá člověku k vlastní seberealizaci a nabývání ctností, což lze považovat i za ideální výsledek, který si Platón od fyzické aktivity jakožto způsobu, jak kultivovat lidskou duši, patrně sliboval.²⁰⁵

---

¹⁹⁹ Srov. Tam.; s. 67, 69-70.

²⁰⁰ Srov. Tam.; s. 70.

²⁰¹ Srov. Tam.; s. 67, 70-71.

²⁰² Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*; s. 133-135.

²⁰³ Viz PISK, Jernej. *What Is Good Sport: Plato's View*; s. 70.

²⁰⁴ Viz REID, Heather L. *Sport and Moral Education in Plato's Republic*; s. 164.

²⁰⁵ Srov. SVOBODA, Vojtěch. *Filosofie a teologie sportu se zřetelem k americkému fotbalu*; s. 22.

4. Aristotelés

Život a dílo

Aristotelés se narodil pravděpodobně roku 384 př. n. l. ve městě Stageira. Podobně jako Platón pocházel údajně z bohaté rodiny. Byl dobrým řečníkem vyznačujícím se ctižádostivostí, přesvědčivostí a důvtipem.²⁰⁶ Roku 367 př. n. l. se přestěhoval do Athén, kde vstoupil do Platónovy *Akadémie*. Učení svého mistra přijal kriticky a po jeho smrti roku 347 Aristotelés Athény opustil a usadil se v Assu v Malé Asii. Od roku 343 př. n. l., kdy byl Filipem Makedonským pozván do Miezy, se stal také učitelem v té době třináctiletého Alexandra, známého později jako Alexander Veliký. Roku 335 př. n. l. se Aristotelés vrací do Athén, kde začíná učit v *Lykeiu*, své nově zřízené filosofické škole. Nedlouho po Alexandrově smrti pak Athény opouští, především z důvodu toho, že byl podobně jako Sókratés obviněn z bezbožnosti. Odchází tedy na poloostrov Chalkidické, kde roku 322 př. n. l. přibližně ve dvašedesáti letech umírá.²⁰⁷

Do Aristotelovy bohaté tvorby patří mimo jiné dílo *Organon* (6 spisů zaměřených na logická témata²⁰⁸), dále *Fyzika*, *Metafyzika*, *O duši*, *Rétorika*, *Politika*, *Poetika*, či *Etika Níkomachova*²⁰⁹. Dle K. Thomase ho lze považovat za zakladatele biologie, přetvořil logiku a metafyziku, determinoval také následnou povahu myšlení o estetice, literární kritice, politice, psychologii, či etice.²¹⁰ Aristotelés velmi silně ovlivnil řadu pozdějších myslitelů a společně s Platónem a Sókratem ho lze zařadit mezi nejslavnější filozofy antického Řecka.²¹¹

Formování člověka

Podobně jako Sókratés a Platón, i Aristotelés se zabýval výchovou a vzděláváním, které řadil do oblasti praktické filosofie. Ideálem pro něho byl ctnostný a po všech stránkách dobrý

---

²⁰⁶ Srov. HARE, R. M.; BARNES, J.; CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*; s. 97, 197.; LAERTIOS, Díogenés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*; 5:1.

²⁰⁷ Srov. BLECHA, Ivan. *Filosofie*; s. 41.; HARE, R. M.; BARNES, J.; CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*; s. 197.; LAERTIOS, Díogenés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*; 5:1-9.; MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 57.

²⁰⁸ Patří sem *Kategorie*, *O vyjadřování*, *První analytiky*, *Druhé analytiky*, *Topiky* a *O sofistických důkazech*.

²⁰⁹ Jako zajímavost je možné uvést, že název tohoto spisu odkazuje pravděpodobně k Aristotelovu synovi Níkomachovi, kterému mohla být kniha věnována, popřípadě který Aristotelovi mohl pomoci s její přípravou (díky jeho nízkému věku v dané době je ovšem tato druhá domněnka nepravděpodobná). Název spisu může ovšem odkazovat také k Aristotelovu otci, který se rovněž jmenoval Níkomachos. (Srov. LAERTIOS, Díogenés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*; 5:1.)

²¹⁰ Srov. HARE, R. M.; BARNES, J.; CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*; s. 11-12. Jako zajímavost je možné uvést, že ve středověku byla Aristotelova prestiž taková, že byl znám prostě jako „Filosof“. Takto vystupuje například ve spisech Tomáše Akvinského. Pro Danta byl pak „učitelem těch, kdož vědí“. (Srov. Tamtéž; s. 11.)

²¹¹ Srov. BLECHA, Ivan. *Filosofie*; s. 37, 41, 87.

člověk.²¹² Tím se dle Aristotela stával jedinec trojím prostředkem, jak sám uvádí ve své *Politice*: „*Tím trojím prostředkem jest přirozenost, zvyk a rozum.*“²¹³ Člověka chápal jako společenského tvora (*zoon politikon*), který může dojít své plné realizace pouze uvnitř organizované společnosti.²¹⁴ V ní mají výsadní postavení svobodní muži, zatímco ženy, děti a otroci hrají podřadnou roli. Dětem jakožto budoucím plnohodnotným občanům státu má však být poskytnuto kvalitní vzdělání, které jim vštíjí ctnosti a naučí je pracovat pro společenské blaho.²¹⁵

Jednou ze vzdělávacích metod byl pro Aristotela kromě gramatiky, hudby a kreslení také atletický trénink (tělocvik)²¹⁶, který měl athénské občany kultivovat nejen po stránce fyzické, nýbrž i po stránce intelektuální. Aristotelés totiž věřil, že zdraví a správné fungování duše (ve smyslu *psyché*) je podmíněno zdravím a správným fungováním těla (*sóma*).²¹⁷ Fyzické aktivity tak u Aristotela, podobně jako u Platóna, vystupují jako prostředek k formování člověka.

4.1. Význam tělesného cvičení dle Aristotela

Dle H. L. Reidové je Aristotelés často nahlížen jako lhostejný či dokonce nepřátelský vůči fyzickým aktivitám: „*In contrast with his philosophic predecessors, though, Aristotle is often viewed as indifferent or even hostile towards athletics.*“²¹⁸ Aristotelovy myšlenky a postoje ovšem tuto tezi spíše nepotvrzují. Ačkoli se sám atletem patrně nikdy nestal²¹⁹, fyzické aktivity nebyly Aristotelovy lhostejné. Údajně si vypěstoval vztah k olympijským hrám, dokonce vypracoval rozsáhlý přehled olympijských vítězů, který svou kvalitou předčil předchozí verze.²²⁰ Ve svých dílech fyzické aktivity zmiňoval, a to v pozitivním i negativním smyslu.

---

²¹² Srov. LAERTIOS, Diónenés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*; 5:28-30.

²¹³ Viz ARISTOTELÉS. *Politika*; 1332a, 40-41.

²¹⁴ V *Etice Níkomachově* Aristotelés uvádí, že „...člověk jest přirozeně určen pro život v obci“. (Viz ARISTOTELÉS. *Etika Níkomachova*; 1097b, 10-15.) Jako zajímavost je dále možné uvést, že nejvyšší předností jednotlivce je, pokud získává znalosti a usiluje o mír. (Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 57.) Aristotelés ovšem zdůrazňuje, že obec je nadřazena jednotlivci, což je možné vypožorovat na tomto jeho tvrzení z *Etiky Níkomachovy*: „...vždyť milé jest dosáhnouti dobra i pro jednotlivce, krásnější však a ve větší míře božské dosíci ho pro národ a obce.“ (Viz ARISTOTELÉS. *Etika Níkomachova*; 1094b, 10-15.)

²¹⁵ Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 57.

²¹⁶ Srov. ARISTOTELÉS. *Politika*; 1337b, 20-30.

²¹⁷ Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 57. Jako doplnění výkladu je možné uvést, že Aristotelés, podobně jako Platón, rozdělil duši na tři části, konkrétně na část vegetativní (mají ji rostliny a živočichové včetně lidí), smyslovou (je pouze u živočichů, tedy i lidí) a rozumovou (specificky lidská). (Srov. ARISTOTELÉS. *O duši*; 412a-435b.)

²¹⁸ Viz REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 7.

²¹⁹ Dle Diónena Laertia měl údajně slabé nohy, vynikal však svou pracovitostí a vynalézavostí. (LAERTIOS, Diónenés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*; 5:1, 5:34.)

²²⁰ Srov. MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport...*; s. 57.; REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 78.

Aristotelés se mimo jiné podrobně zabýval fenoménem volného času, který u něho tvořil protipól k zaměstnání. Jak uvádí V. Olivová, „pro něho byl celý lidský život rozdělen na zaměstnání (*ascholiá*) a volný čas (*scholé*)“²²¹. Právě ve volném čase měl jedinec získávat vzdělání a rozvíjet zejména své duševní stránky. V této souvislosti kladl Aristotelés, podobně jako Platón, důraz na hudbu, která byla protikladem k tělocviku, jenž kultivoval primárně tělo.²²² Odmítal vyplnit volný čas hrou, protože by se poté mohla stát účelem a cílem života. Mnohem podstatnější pro něho byla činnost vědecká a činnost veřejná, kterými se člověk uvnitř společnosti realizoval. Namísto aktivit jako je lov, hra či atletické závodění tak byla u Aristotela jako náplň volného času vyzdvihována činnost duševní, spojená s rozvojem sebe sama a se službou společnosti.²²³

Značnou pozornost věnoval Aristotelés tělesné výchově, která byla v jeho očích nezbytným prvkem pro formování mládeže. Měla být dle něho veřejná, společná a uspořádaná zákonem, jako tomu bylo ve Spartě, avšak nikoli tak jednostranná a ryze účelová.²²⁴ Byla určena pouze chlapcům a kultivovala zejména mužnost, mohla ovšem pěstovat i krásu. Tento názor lze objevit v Aristotelově *Rétorice*: „*Krásu u jinocha záleží v tom, že má tělo způsobilé k námahám, a to jak k těm, jež vyžadují hbitosti, tak k těm, k nimž je třeba síly, a hledíme-li k požitku, že se nám názorem líbí. Proto jinoši pěstující pětiboj bývají nejkrásnější, poněvadž jsou schopni hbitosti a zároveň síly.*“²²⁵

Ačkoli si Aristotelés uvědomoval výchovnou hodnotu správně provozovaného tělesného cvičení, byl kritický k přehnané fyzické aktivitě, která ničila zdraví malých chlapců. Ostře odsuzoval tendence vychovávat z mládeže pouhé atlety, zejména z toho důvodu, že se tím „...škodí tvaru a vzrůstu tělesnému...“²²⁶. Byl si vědom neblahých důsledků, které s sebou nadměrná fyzická námaha přináší. To je možné vypožorovat mimo jiné na tomto jeho názoru objevujícím se v *Politice*: „... neboť až do dospělosti jest třeba prováděti lehčí cviky a vyloučiti nepřirozené stravování a každou těžkou práci, aby se nepřekáželo vzrůstu; neboť významným důkazem pro to, jaké škody to působí, jest skutečnost, že v seznamu olympijských vítězů najdeme

---

²²¹ Viz OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 137.

²²² Srov. ARISTOTELÉS. *Politika*; 1338ab.

²²³ Srov. Tamtéž; 1337a, 30-1338a, 10. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 137.

²²⁴ Srov. ARISTOTELÉS. *Politika*; 1333a-1337a.

²²⁵ Viz ARISTOTELÉS. *Rétorika*; 1361b, 5-15.

²²⁶ Viz ARISTOTELÉS. *Politika*; 1338b, 11. Tento Aristotelův postoj je třeba vidět v dobovém kontextu jako určitou reakci na vzestup profesionálního sportu, přičemž tomuto tématu bude věnována pozornost v závěru této podkapitoly.

jen asi dvě nebo tři jména těch, kteří zvítězili jako muži i jako hoši, poněvadž nepřírozeným cvičením v mládí vyčerpali svou sílu...“²²⁷

Uměřené tělesné cvičení zohledňující možnosti daného jedince vnímal jako přínosné a pozitivní.²²⁸ Správně prováděný tělocvik stál v Aristotelově koncepci výchovy na počátku, protože výcvik těla měl předcházet výcviku mysli. Tento názor se objevuje v *Politice*: „*Ježto jest zřejmo, že se má vychovávat dříve zvyky než naukou a že tělo se má cvičiti dříve než rozumová schopnost, plyne z toho, že se děti mají věnovati napřed tělocviku a zápasnictví; neboť onen utváří určitý stav tělesný, toto uschopňuje k výkonům.*“²²⁹ Základním cílem fyzické aktivity bylo uschopnit člověka k vyšším výkonům, spojených primárně s jeho rozumovou činností. Skrze tělesné cvičení mohl člověk dosáhnout dokonalosti (*areté*), kterou Aristotelés ve shodě s Platónem vnímal jako produkt opakované činnosti, nikoli jako vrozený stav.²³⁰ K tomu, aby mohl jedinec této dokonalosti nabýt, je třeba, aby prošel náročným tréninkem a habituací (*ethos*) a správné chování a jednání si tak patřičně navykl. Ve shodě s předchozím výkladem je třeba dodat, že takto dokonalý atlet byl vnímán jako krásný. Jeho krása se nejlépe ukazovala v jednání, které hraje v Aristotelově koncepci výchovy a vzdělávání důležitou roli.²³¹

Dle Aristotela každé jednání člověka směřuje v posledku k blaženosti (*eudaimonia*), která je žádána „...*vždy pro ni samu a nikdy pro něco jiného...*“²³². Tato blaženost je primárně spojena s lidskou duší.²³³ Aristotelés, obdobně jako celé helénská tradice, rovněž vycházel z předpokladu, že lidský pohyb v duši začíná.²³⁴ Tělocvik tak v jeho koncepci vystupuje jako aktivita vycházející primárně z duše. Tato aktivita má být dobrá, jinými slovy jednání atleta má být ctnostné, čímž může vést k blaženému životu. Tento Aristotelův názor lze nalézt *Etice Níkomachově*: „*Jako při olympijských hrách nebývají věnčeni muži nejkrásnější a nejsilnější,*

---

²²⁷ Viz Tamtéž; 1338b, 40-1339a, 5.

²²⁸ Srov. DOUILLARD, John. *Tělo, mysl a sport*; s. 26.

²²⁹ ARISTOTELÉS. *Politika*; 1338b, 4-8.

²³⁰ Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 6-7.

²³¹ Je pak třeba zmínit, že v Aristotelově koncepci nemá být dokonalosti dosaženo náhodně, nýbrž k ní člověk má vědomě směřovat. Toto směřování má být navíc čestné, tedy bez podvádění např. v podobě užívání zakázaných prostředků. (Srov. Tamtéž; s. 69-70.)

²³² Viz ARISTOTELÉS. *Etika Níkomachova*; 1097b, 1-2.

²³³ Dle Díogena Laertia označil Aristotelés blaženost za souhrn trojího dobra: „*Duševního, které též nazývá prvním co do významu, za druhé tělesného, jako zdraví, síly, krásy a podobně, za třetí dobra vnějšího, jako bohatství, urozenosti, slávy a dober podobných.*“ (Srov. LAERTIOS, Díogenés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*; 5:30.) Rozdělení dober se u Aristotela objevuje v *Etice Níkomachově*. (Viz ARISTOTELÉS. *Etika Níkomachova*; 1098b, 12-16.)

²³⁴ Srov. ARISTOTELÉS. *Etika Níkomachova*; 1098a, 10-20.; ARISTOTELÉS. *O duši*; 415b, 20-25.; REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 70.

nýbrž ti, kteří se účastní závodění – z těch zajisté někteří vítězí – , tak se toho, co jest v životě krásné a dobré, stanou účastnými ti, kteří správně jednají.“²³⁵

Tělesné cvičení má být dle Aristotela středem mezi extrémní nedostatkem a přemírou, podobně jako v případě jeho koncepce ctností.²³⁶ Tento střed je ovšem pro každého odlišný, protože tělesné proporce i duševní schopnosti jedinců nejsou stejné. V *Etice Nikomachově* uvádí Aristotelés následující příklad: „...neboť jestliže pro někoho jest mnoho snísti za deset min (1 mina=cca 0,57 kg, pozn. autora), za dvě pak málo, nepředejíše cvičitel šest; neboť i toho snad bude mnoho nebo málo pro toho, kdo to má požití; pro Mílóna (slavný řecký atlet, pozn. autora) totiž málo, pro začátečníka v atletice mnoho. Podobně i při běhu a zápolení.“²³⁷ K tomu, aby člověk správnou míru v jednání rozpoznal, potřebuje mít praktickou moudrost (*frónésis*), jež je záležitostí praktického rozumu a dospívá se k ní skrze životní zkušenosti.²³⁸

Do značné míry se Aristotelés shoduje s Platónem, když u něho tělesné cvičení figuruje jako podstatný edukační prvek. V uměřené podobě přivádí člověka k hodnotám, o něž je třeba poctivě usilovat. Správně provozovaná fyzická aktivita pomáhá jedinci stát se dobrým a krásným, tedy k harmonickému ideálu *kalokagathia*. Daného ideálu, stejně tak jako dokonalosti (*areté*), ovšem nelze dle Aristotela dosáhnout odděleně od ostatních. Výchovu a vzdělávání za účelem kultivace ctností situoval, podobně jako Platón, do prostředí jednoho z gymnasií, která byla v dané době přístupná pro veřejnost a představovala tak významná společenská centra.²³⁹ Na rozdíl od Platóna vyloučil ovšem Aristotelés z výchovy a vzdělání dívky. Byl totiž přesvědčen, že se svou duší mužům nevyrovnají, tudíž jim mají být ve všech oblastech podřazeny.²⁴⁰

Aristotelovo chápání tělesných cvičení je třeba vidět v historickém kontextu. V období 4. stol. př. n. l. nabyla významné společenské popularity vzdělanost, která se bezprostředně pojila

---

²³⁵ Viz ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*; 1099a, 4-10.

²³⁶ V *Etice Nikomachově* Aristotelés uvádí konkrétně o mravní ctnosti následující: „Ctnost se týká citů a jednání, v nichž nadbytek jest chybou a nedostatek bývá kárán, střed však bývá chválen a jest správný; a toto oboje přísluší ctnosti.“ (Viz ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*; 1106b, 24-30.)

²³⁷ Viz ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*; 1106a, 35-1106b, 5.

²³⁸ Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 73. Jako doplnění výkladu je možné uvést, že Aristotelés rozlišuje mezi moudrostí praktickou (*frónésis*) a moudrostí teoretickou (*sofia*). Prvně jmenovaná je schopností uvažovat o tom, proč a jak správně jednat, zatímco druhá je schopností správně přemýšlet o povaze věcí a světa. (Srov. ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*; s. 135-140.; RYAN, Sharon. *Wisdom – sekce Wisdom as Knowledge*).

²³⁹ Srov. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 75-76.

²⁴⁰ Srov. ARISTOTELÉS. *Politika*; 1254b, 10-15. REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*; s. 77-78. Jako doplnění výkladu je možné uvést, že Platón se v daném přesvědčení s Aristotelem neshodoval. Dokonce u něho lze spatřit názor, že lidská duše je před následným zrodem schopna změnit pohlaví. (Srov. PLATÓN. *Ústava*; 620b.)

s duševním rozvojem.²⁴¹ Obdobně populární se stávala i profesionální atletika, jež upřednostňovala rozvoj těla.²⁴² Aristotelův důraz na uměřené tělesné cvičení směřující k rozvoji duševních vlastností je třeba vidět jako určitou reakci na vzestup profesionální atletiky, ve které se fyzická stránka člověka stala primárním a dominantním aspektem.²⁴³ V této souvislosti vystupuje Aristotelův odkaz jako snaha o nalezení určité střední cesty, ve které tělesná aktivita má sloužit jako prostředek k intelektuálnímu rozvoji.

---

²⁴¹ Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 137.

²⁴² Specializovaní atleti se však antickém Řecku objevují již dříve. Za příklad lze uvést Milóna z Krotónu, významného zápasníka 6. stol. př. n. l. Ve století 4. počet profesionálních atletů (nazývaných termínem *athlétai*) ovšem významně stoupl. Změnila se jejich sociální základna (pocházeli především z nižších společenských vrstev), díky trenérům z povolání se navíc zvýšila úroveň atletického výcviku. Profesionální atleti, specializující se již na konkrétní disciplíny, tak byli skrze tělesné cvičení, bohatou stravu a hojný spánek vedeni k maximalizaci svých fyzických možností. Je třeba dodat, že takto pojatá profesionální atletika se stala terčem ostré kritiky, mimo jiné i z řad filosofů. (Srov. Tamtéž; s. 139-144.)

²⁴³ Srov. Tam.; s. 139.

Závěr

Tato práce se zabývala fyzickými aktivitami v prostředí antického Řecka. Pozornost byla věnována jejich přesahu do oblasti náboženství, filosofie a výchovy. V širším kontextu je možné fyzické aktivity, označované dnes termínem sport, chápat jako stabilní fenomén dějin člověka. Díky své dialogické povaze²⁴⁴ mají velmi blízko k filosofickému tázání, jsou bezprostředně spjaty s lidskou fyzickou i psychickou existencí. Již od nejranějších fází vývoje se těší značné popularitě. Také v antickém Řecku byly podstatnou součástí tehdejší kultury. Do značné míry odrážely soutěživý charakter řecké společnosti, která byla silně protkána náboženským kultem a filosofií. Tělesné aktivity měly v antickém Řecku několik podob, které se lišily zejména v závislosti na konkrétním období.

V raných fázích panhelénských her byly úzce spojeny s religiózním obřadem. Atleti se pomocí fyzických aktivit pokoušeli zajistit si božskou přízeň. Závodění tak mělo sakrální charakter, bylo určitou formou oběti. Skrze atletický výkon směřoval člověk k transcendentní skutečnosti. Tělesným pohybem se očišťoval od pozemských nečistot, dotýkal se počátku a nejvyšší dokonalosti.

Prakticky ve všech fázích vývoje antického Řecka se atleti během nejrůznějších závodů, slavností či soutěží (*agón*) snažili prostřednictvím fyzických aktivit získat také čest a veřejné uznání. Z původně sakrálně zabarvených atletických her vznikl později kult slávy. Atleti se stávali profesionály, zdůrazněn byl také význam materiálních poct. Vítězstvím na olympijských hrách a dalších slavnostech dosahovali závodníci vyššího společenského postavení a prestiže. Porážkou naopak mohli svůj předchozí status ztratit. Z tohoto důvodu představovala fyzická aktivita do značné míry existenciální záležitost. Atlet byl během závodů či soutěží nucen překračovat horizonty vlastního bytí. Díky tomu mohl lépe poznávat sebe samého a naplnit tak zvučnou antickou výzvu v podobě *gnóthi seauton*.

Fyzické aktivity představovaly v antickém Řecku rovněž významný prvek ve výchově a vzdělávání. Takovouto úlohu hrála tělesná cvičení mimo jiné ve Spartě a Athénách. Dle spartského ideálu byl jedinec pomocí nich připravován především na vojenskou službu. V prostředí athénských gymnasií byla jejich úloha chápána mnohem komplexněji. Fyzické aktivity vystupovaly jako prostředek k formování člověka po tělesné i duševní stránce, podílely se tedy na realizování ideálu *kalokagathia*. V této podobě se objevují také u tří významných filosofů období 5. a 4. století př. n. l., Sókrata, Platóna a Aristotela. Sókratés se snažil pomocí

---

²⁴⁴ Tímto výrazem je myšlena skutečnost, že sportovec je během výkonu v určitém nepřetržitém dialogu se sebou samým, s ostatními sportovci (spoluhráči i soupeři) či s okolní přírodou.

své metody dialogu přivádět jedince na cestu pravého vědění (*epistémé*), moudrosti a celkové dokonalosti (*areté*). Skrze tělesné cvičení mohl člověk nabývat dle Sókrata ctností. U Platóna figurují tělesné aktivity ve smyslu *gymnastiké* jako nástroj, pomocí něhož se kultivuje primárně duše. Společně s múzickým uměním (*músiké*) pomáhají člověku stát se dobrým členem obce. Obdobný výchovný charakter fyzického cvičení se objevuje i u Aristotela, pro něhož byla tělesná výchova provozovaná ve správné míře důležitým prostředkem pro formování mladých jedinců. Pomocí této výchovy mohl člověk realizovat vlastní potenciál a dosáhnout tak šťastného a zdařilého života uvnitř společnosti.

Jednotlivé literární prameny, které se věnují problematice fyzických aktivit v antickém Řecku, se v interpretaci historických skutečností či pojmovém výkladu mnohdy značně liší. V určitých bodech je ovšem mezi nimi možné nalézt shodu. Prakticky všechny považují fyzické aktivity za nedílnou, inherentní součást kultury antického Řecka. Vyzdvihují nesmírný vliv těchto aktivit na život člověka tehdejší doby. Zároveň poukazují na jejich poučný a inspirační potenciál, který je dle mého názoru aktuální i pro člověka doby dnešní. Fyzické aktivity v antickém Řecku, jejich význam a způsob provádění, tak mohou být podstatné i pro oblast moderního sportu.²⁴⁵

---

²⁴⁵ Tuto práci jsem před jejím odevzdáním ve zkrácené podobě prezentoval na 13. konferenci Britské asociace pro filosofii sportu (British Philosophy of Sport Association – BPSA), která se konala začátkem dubna 2016 v Anglii ve městě Eastbourne na University of Brighton, School of Sport and Service Management. Za zaslaný příspěvek jsem obdržel cenu Best Student Essay Award.

Seznam použitých zdrojů

Hlavní literatura

- ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. 2. rozšíř. vyd. Praha: nakladatelství Petr Rezek, 1996. ISBN 80-901796-7-3.
- ARISTOTELÉS. *Politika*. 2. vyd. Praha: nakladatelství Petr Rezek, 1998. ISBN 80-86027-10-4.
- BAHNÍK, Václav a kol. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974. ISBN neuvedeno.
- BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 4. opr. a rozšíř. vyd. Olomouc: Olomouc s. r. o., 2004; ISBN 80-7182-147-0.
- DOVALIL, Josef a kol. *Olympismus*. Praha: Olympia, 2004. ISBN 80-7033-871-7.
- HARE, R. M.; BARNES, J.; CHADWICK, H. *Zakladatelé myšlení*. Praha: Svoboda, 1994. ISBN 80-205-0363-3.
- HOGENOVÁ, Anna. *Areté: základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum, 2001. ISBN 80-246-0046-3.
- HOGENOVÁ, Anna. *Hermeneutika sportu*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-744-5.
- HUIZINGA, Johan. *Homo ludens: o původu kultury ve hře*. Praha: Mladá fronta, 1971. ISBN neuvedeno.
- JIRÁSEK, Ivo. *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1176-8.
- LAERTIOS, Diogenés. *Životy, názory a výroky proslulých filosofů*. 2. vyd. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1995. ISBN 80-901916-3-0.
- MECHIKOFF, Robert A. *A History and Philosophy of Sport and Physical Education: From Ancient Civilizations to the Modern World*. 6. vyd. New York: McGraw-Hill, 2014. ISBN 978-0-07-802271-5.
- OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*. Praha: Artia, 1988. ISBN neuvedeno.
- PLATÓN. *Faidón*. 3. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1994. ISBN 80-85241-36-0.
- PLATÓN. *Ústava*. Praha: Svoboda – Libertas, 1993. ISBN 80-205-0347-1.
- PLATÓN. *Zákony*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-31-3.
- REID, Heather L. *Athletics and Philosophy in Ancient World: Contests of Virtue*. Abingdon: Routledge (Taylor & Francis Group), 2011. ISBN 978-0-415-81835-3.
- REID, Heather L. *Introduction to the Philosophy of Sport*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2012. ISBN 978-0-7425-7061-0.

Vedlejší literatura

- ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0917-5.
- ARISTOTELÉS. *O duši*. 2. vyd. Praha: nakladatelství Petr Rezek, 1995. ISBN 80-901796-4-9.
- ARISTOTELÉS. *Rétorika*. 3. vyd. Praha: nakladatelství Petr Rezek, 2010. ISBN 80-86027-32-5.

- DOUILLARD, John. *Tělo, mysl a sport*. Praha: Pragma, 1994. ISBN 80-7205-069-9.
- GOLDEN, Mark. *Sport and Society in Ancient Greece*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. ISBN 0-521-49790-6.
- HAWHEE, Debra. *Bodily Arts: Rhetoric and Athletics in Ancient Greece*. Austin: University of Texas Press, 2004. ISBN 0-292-70584-0.
- HOMÉR. *Ílias*. Praha: Odeon, 1980. ISBN neuvedeno.
- PAUSANIÁS. *Cesta po Řecku I*. Praha: Svoboda, 1973. ISBN neuvedeno.
- PAUSANIÁS. *Cesta po Řecku II*. Praha: Svoboda, 1974. ISBN neuvedeno.
- PINDAROS. *Olympijské zpěvy*. Praha: Odeon, 1968. ISBN neuvedeno.
- PLATÓN. *Alkibiadés I, Alkibiadés II, Hipparchos, Milovníci*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN 80-86005-29-1.
- PLATÓN. *Faidros*. 5. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2000. ISBN 80-7298-015-7.
- PLATÓN. *Charmidés, Lachés, Lysis, Theagés*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1995. ISBN 80-85241-81-1.
- PLATÓN. *Timaios, Kritias*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN 80-86005-07-0.
- XENOFÓN. *Vzpomínky na Sókrata*. Praha: Svoboda, 1972. ISBN neuvedeno.

Internetové zdroje

- MARTÍNKOVÁ, Irena. *Jak rozumět kalokagathii?* (online). Olomouc: Fakulta tělesné kultury Univerzity Palackého; in *Tělesná kultura*, 2012, roč. 35 (č. 1), s. 93-105 | 10.5507/tk.2012.006. Dostupné na: http://www.telesnakultura.upol.cz/artkey/tek-201201-0006_JAK_ROZUMET_KALOKAGATHII.php. ISSN 1803-8360.
- NOVOTNÝ, František. *O překládání z filosofického jazyka Platónova* (online). Praha: Filosofický ústav Akademie věd ČR; in *Filosofický časopis*, 1998, roč. 46 (č. 4), s. 619-629. Dostupné na: <http://filcasop.flu.cas.cz/>. ISSN 0015-1831.
- PISK, Jernej. *What Is Good Sport: Plato's View* (online). Olomouc: Fakulta tělesné kultury Univerzity Palackého; in *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Gymnica*, 2006, roč. 36 (č. 2), s. 67-72. Dostupné na: http://www.gymnica.upol.cz/artkey/gym-200602-0010_What_is_good_sport_Plato_s_view.php. ISSN 2336-4920.
- REID, Heather L. *Sport and Moral Education in Plato's Republic* (online). Londýn: Routledge (Taylor & Francis Group); in *Journal of the Philosophy of Sport*, 2007, roč. 34 (č. 2), s. 160-175. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1080/00948705.2007.9714719>. ISSN 1543-2939.
- RYAN, Sharon. *Wisdom* (online). Stanford University: Stanford Encyclopedia of Philosophy, prvně uveřejněno 2007, revize 2013 [cit. 19. dubna 2016]. Dostupné na: <http://plato.stanford.edu/entries/wisdom/#WisKno>. ISSN 1095-5054.
- SVOBODA, Vojtěch. *Filosofie a teologie sportu se zřetelem k americkému fotbalu* (online) Č. Budějovice, 2011. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce Jaroslav Vokoun. Dostupné na: <http://theses.cz/>.

Seznam příloh

Přílohy uvedené níže slouží jako ilustrační doplnění textu.

- **Příloha I.** – *Reliéf míčové hry na Themistokleově zdi, Athény, kolem roku 510 př. n. l.* (dohledatelné pod tímto odkazem: http://www.rscpraha.cz/?page_id=652)
- **Příloha II.** – *Vstupní brána v Olympii* (dohledatelné pod tímto odkazem: <https://www.azamaraclubcruises.com/int/katakolon-olympia-greece-cruises>)
- **Příloha III.** – *Olejomalba Referee Watches Greek Wrestlers In Ancient Olympic Games od Toma Lovella* (dohledatelné pod tímto odkazem: <http://olympic-games-history.blogspot.cz/2011/09/ancient-olympic-games.html>)
- **Příloha IV.** – *Dílo Athénská škola od Rafaela Santiho* (dohledatelné pod tímto odkazem: <http://novaakropolis.blogspot.cz/2010/09/athenska-skola-rafael-santi.html>)
- **Příloha V.** – *Mladíci v palaistře po cvičení. Malba od malíře Eufronia, Athény, kolem roku 510 př. n. l.* (dohledatelné pod tímto odkazem: <http://ancientolympics.arts.kuleuven.be/eng/TC025EN.html>)
- **Příloha VI.** – *Mladíci v palaistře se škrabkami v rukou, malba na červenofigurové attické váze, kolem 460 př. n. l.* (dohledatelné pod tímto odkazem: <http://pandia.org/text/78/499/52873.php>)
- **Příloha VII.** – *Diskobolos od sochaře Myróna, Athény, kolem roku 450 př. n. l. – socha v museu ve Vatikánu* (dohledatelné pod tímto odkazem: http://www.trekearth.com/gallery/Europe/Italy/Lazio/Vatican_City/Vatican/photo1001385.htm)
- **Příloha VIII.** – *Zápas boxerů, panathénajská amfora přibližně z roku 366 př. n. l.* (dohledatelné pod tímto odkazem: <http://ancientolympics.arts.kuleuven.be/eng/tc007ben.html>)
- **Příloha IX.** – *Pankration, mramorové sousoší přibližně z roku 245 n. l.* (dohledatelné pod tímto odkazem: <http://antinousgaygod.blogspot.cz/2015/04/nicantinous-and-demetrius-wrestlers-at.html>)
- **Příloha X.** – *Bronzová socha odpočívajícího profesionálního boxera, cca 1. století př. n. l.* (dohledatelné pod tímto odkazem: <http://blogs.getty.edu/iris/poem-for-a-boxer-at-rest/>)

Příloha I. - Dvě skupiny mladíků hrají míčovou hru se zahnutými holemi. Reliéf na Themistokleově zdi, Athény, kolem 510 př. n. l. Jedná se o patrně nejznámější doklad dávného původu pozemního hokeje, z něhož pravděpodobně vznikl i hokej lední. Tento reliéf byl objeven roku 1922. (Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 109.; http://www.rscpraha.cz/?page_id=652)

Příloha II. - Vstupní brána v Olympii, již vcházeli olympijští závodníci na stadión. (Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 111.)

Příloha III. - Olejomalba *Referee Watches Greek Wrestlers In Ancient Olympic Games* od amerického malíře a ilustrátora Toma Lovella (1909-1997). Na obrázku je zachycena dvojice nahých zápasníků, kteří se pod dohledem rozhodčího (hellánodíka) snaží přemoci jeden druhého. Zápasu přihlížejí napjatí diváci.

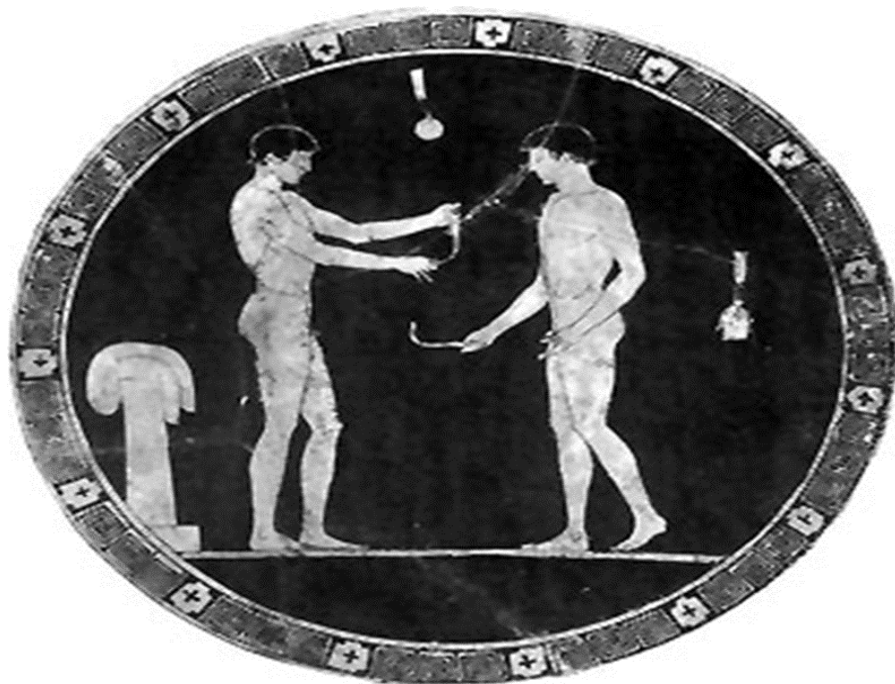

Příloha IV. - Dílo *Athénská škola* od italského umělce období vrcholné renesance Rafaela Santiho. Uprostřed po levé straně je vyobrazen filosof Platón, vedle něho po pravé straně se pak nachází jeho žák Aristotelés. Nalevo od Platóna je pak v zelenohnědoběžovém hábitu filosof Sókratés.

Příloha V. – Mladíci v palaistře po cvičení. Jednomu ošetřuje chlapec poraněné chodidlo, druhý si nalévá z nádoby olej na dlaň, aby si ho rozetřel po celém těle, třetí se chystá obléknout si oděv, který mu podal vedle stojící chlapec. Malba na červenofigurovém kráteru od malíře Eufronia, Athény, kolem roku 510 př. n. l. (Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 104.)

Příloha VI. – Tato malba na červenofigurové attické váze přibližně z roku 460 př. n. l. zachycuje mladíky v palaistře. Šaty mají odložené, v rukou drží škrabky (*strigilis*). Na zdi nad nimi je zavěšena nádoba na olej. (Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 127.)

Příloha VII. – Diskobolos od sochaře Myróna. Jedná se o slavnou sochu z období antiky, která byla vytvořena kolem roku 450 př. n. l. v Athénách. Původní socha, jež bohužel není dochována, byla z bronzu. Na obrázku je její římská mramorová kopie, která je umístěna v museu ve Vatikánu. Za povšimnutí si stojí zejména vyrovnanosti atleta, který před vymrštěním disku neprojevuje v obličeji téměř žádné emoce. (Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 130-131.; http://www.trekearth.com/gallery/Europe/Italy/Lazio/Vatican_City/Vatican/photo1001385.htm)

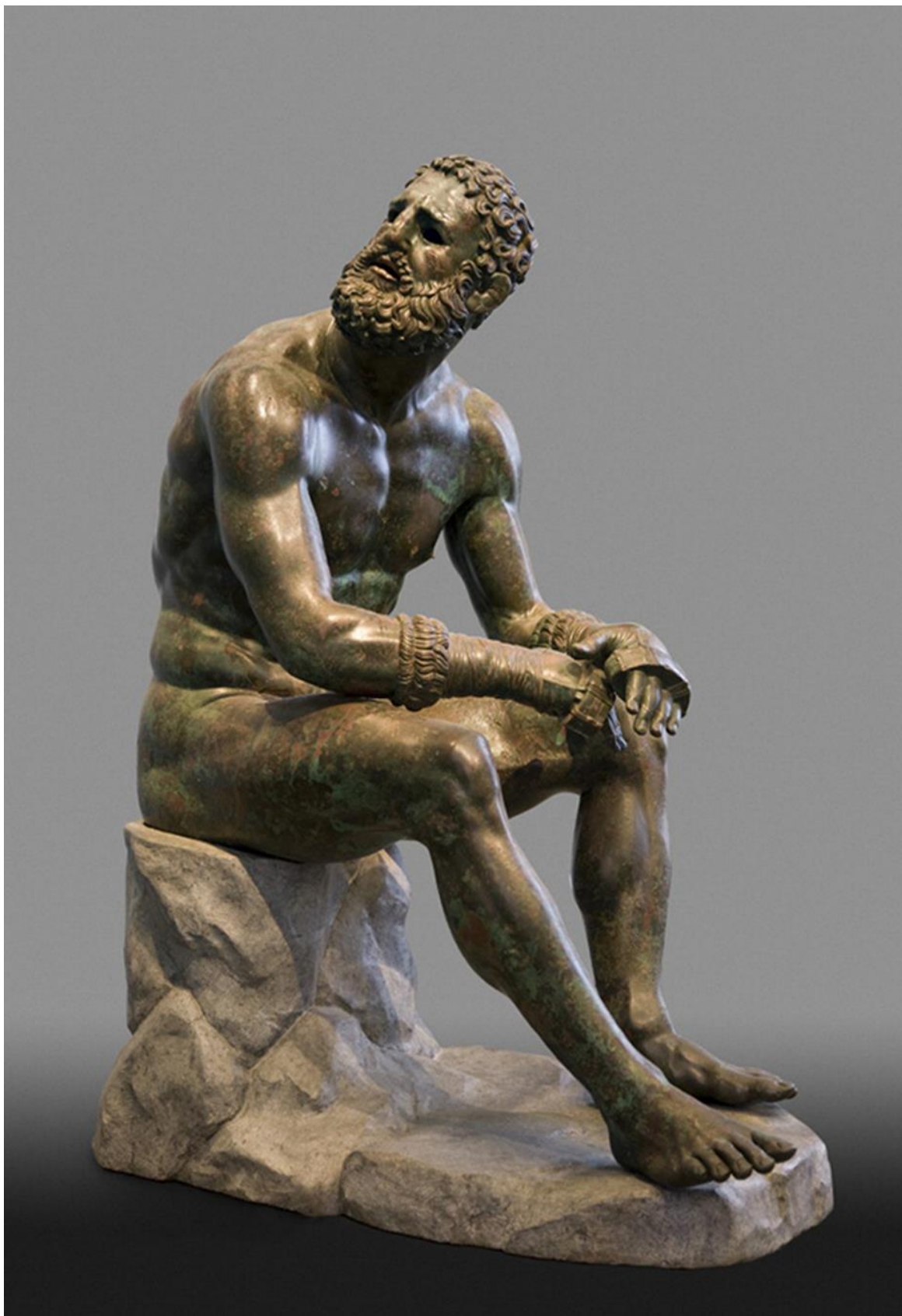

Příloha VIII. – Malba na panathénajské amfoře přibližně z roku 366 př. n. l., na které je zachycen zápas boxerů. Oba atleti mají ruce až k předloktí ovázané řemínky s výztužemi kolem prstů. (Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 139.)

Příloha IX. – Dvojice nahých pankratištů v konečné fázi zápasu, kdy vítěz vymkl ležícímu soupeři pravou ruku v rameni. Jedná se o mramorové sousoší přibližně z roku 245 n. l. Za povšimnutí si stojí vypracovaných těl mladíků, kteří během souboje neprojevují v obličeji téměř žádné emoce. (Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 146-147.)

Příloha X. – Na tomto obrázku je zachycena bronzová socha odpočívajícího profesionálního boxera. Rukavice sahající až k předloktí má na prstních kloubech vyztuženy kovovými destičkami. Jeho tváře i čelo jsou posety jizvami, nos má přeražený, uši zdeformované. Identita boxera, stejně tak jako datum vzniku sochy a její autor jsou předmětem diskuzí. Dle V. Olivové pochází toto dílo od athénské sochaře Apollónia a jeho vznik spadá do 1. stol. př. n. l. (Srov. OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*; s. 151.; <http://blogs.getty.edu/iris/poem-for-a-boxer-at-rest/>)

Abstrakt

MAREŠ, Lukáš. *Fyzické aktivity v antickém Řecku s ohledem na Sókrata, Platóna a Aristotela*. České Budějovice, 2016. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce Vojtěch Svoboda.

Klíčová slova: fyzická aktivita, sport, filosofie, výchova, psyché, sóma, agón, areté, kalokagathia, gnóthi seauton

Práce se zabývá fyzickými aktivitami v antickém Řecku, konkrétně v době působení filosofů Sókrata, Platóna a Aristotela. Důraz je kladen na nastínění širšího historického rámce, zejména z důvodu úzké provázanosti těchto aktivit s náboženským kultem a filosofickým tázáním. Právě vztah sportu a filosofie je jednou z ústředních oblastí zájmu. Hlavní úkol práce spočívá v představení tělesných aktivit jako významné součásti soutěživé kultury antického Řecka. Popsány, vysvětleny a porovnány jsou základní principy a ideály, které v sobě sport tohoto období nesl. Speciální pozornost je věnována jeho roli při výchově a vzdělávání. V tomto duchu jsou fyzické aktivity představeny jako vhodný prostředek k formování člověka po tělesné i duševní stránce. Člověk mohl skrze tělesné cvičení dosahovat vyšších hodnot, nabývat ctností a realizovat tak vlastní potenciál. Z těchto a mnoha dalších důvodů mohou být fyzické aktivity v období antického Řecka bohatým inspiračním zdrojem také pro dnešního člověka. Právě v tomto světle se je snaží tato práce představit.

Abstract

Physical Activities in Ancient Greece with Respect to Socrates, Plato, and Aristotle

Keywords: physical activity, sport, philosophy, education, psychê, sōma, agōn, aretê, kalokagathia, gnōthi seauton

This bachelor thesis is concerned with physical activities in ancient Greece, specifically in time of philosophers Socrates, Plato, and Aristotle. Emphasis is put on presenting a broad historical framework, especially because physical activities were closely connected with other areas of human life, namely with religious cult and philosophical questioning. It is the relationship between sport and philosophy which has the major attention. The main task of this thesis consists in presenting physical activities as the important part of the competitive culture in ancient Greece. Described, explained, and compared are fundamental principles and ideals of ancient Greek sport. Special attention is given to its role in educational process. In this sense, physical activities are presented as a suitable instrument for both physical and mental formation of man. Through bodily exercises, individuals were able to achieve higher dimensions of reality, acquire certain virtues, and consequently realize their own potential. Because of these and many other reasons, physical activities in ancient Greece can be a valuable source of inspiration also for people of today. This thesis tries to present them exactly in this way.